ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

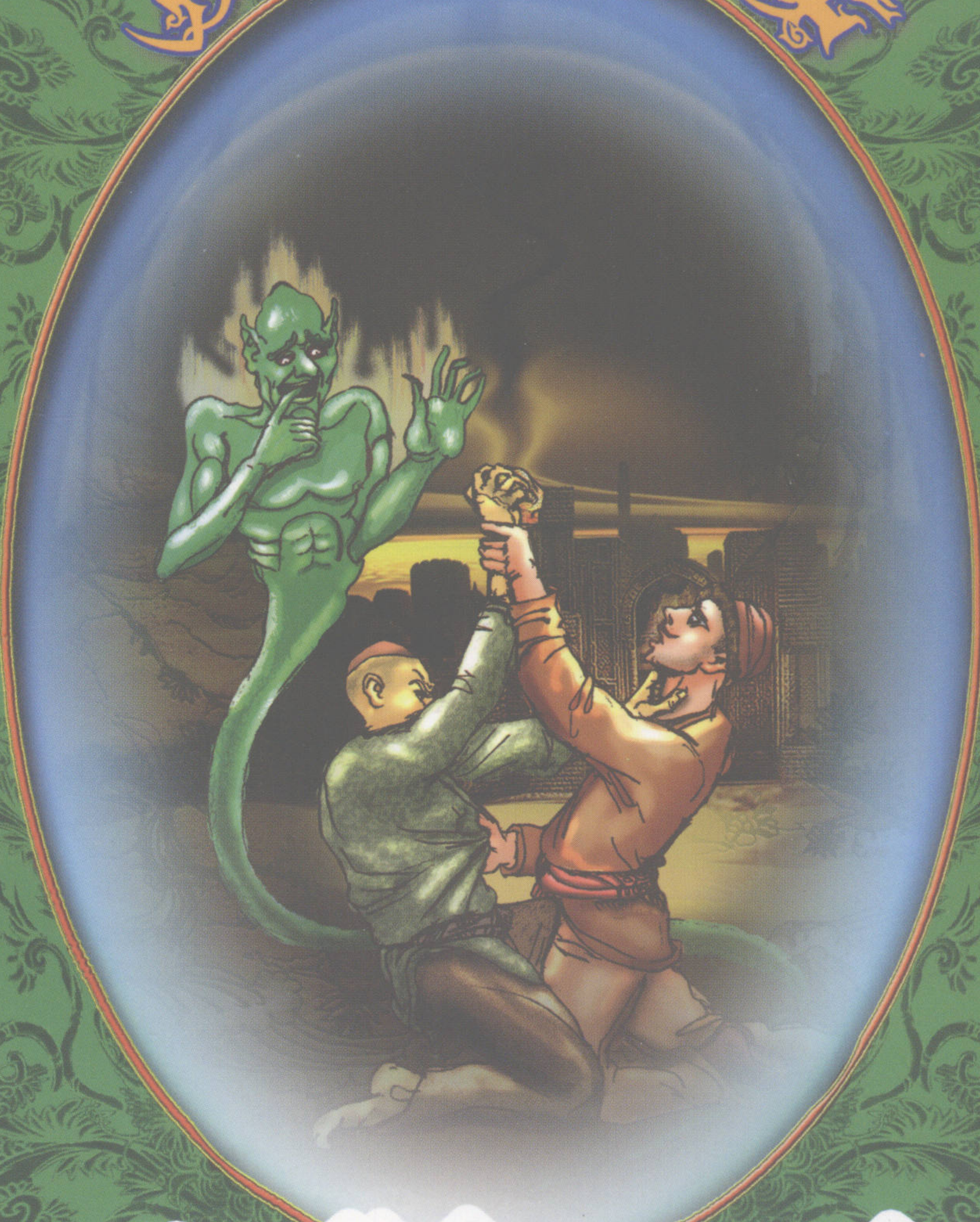

شەيتاننىڭ تىجارىتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN 978-7-228-10815-2
9 787228 108152 >
定价：4.50元

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

شەيتاننىڭ تىجارىتى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

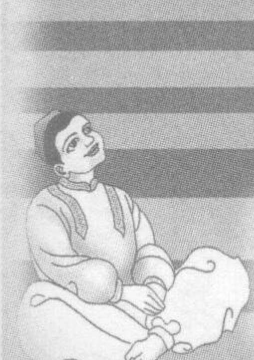

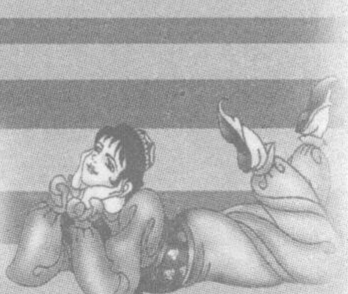

ئۈرۈمچى 2007 -يىلى

图书在版编目(CIP)数据

魔鬼的生意：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. －乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
（维吾尔民间故事）
ISBN 978－7－228－10815－2

Ⅰ.魔… Ⅱ.维…Ⅲ.维吾尔族 －民间故事 －作品集－中国 －维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006092号

策　　划：阿布都热合满.艾白
艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

魔鬼的生意（维吾尔文）
—(维吾尔民间故事)
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐解放南路348号 邮编： 830001)
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.375印张
2007年1月第1版 2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978－7－228－10815－2　定价：4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

شەيتاننىڭ تىجارىتى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230 × 880 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.375
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىرازى: 5000 — 1
ISBN 978-7-228-10815-2
باھاسى: 4.50 يۈەن

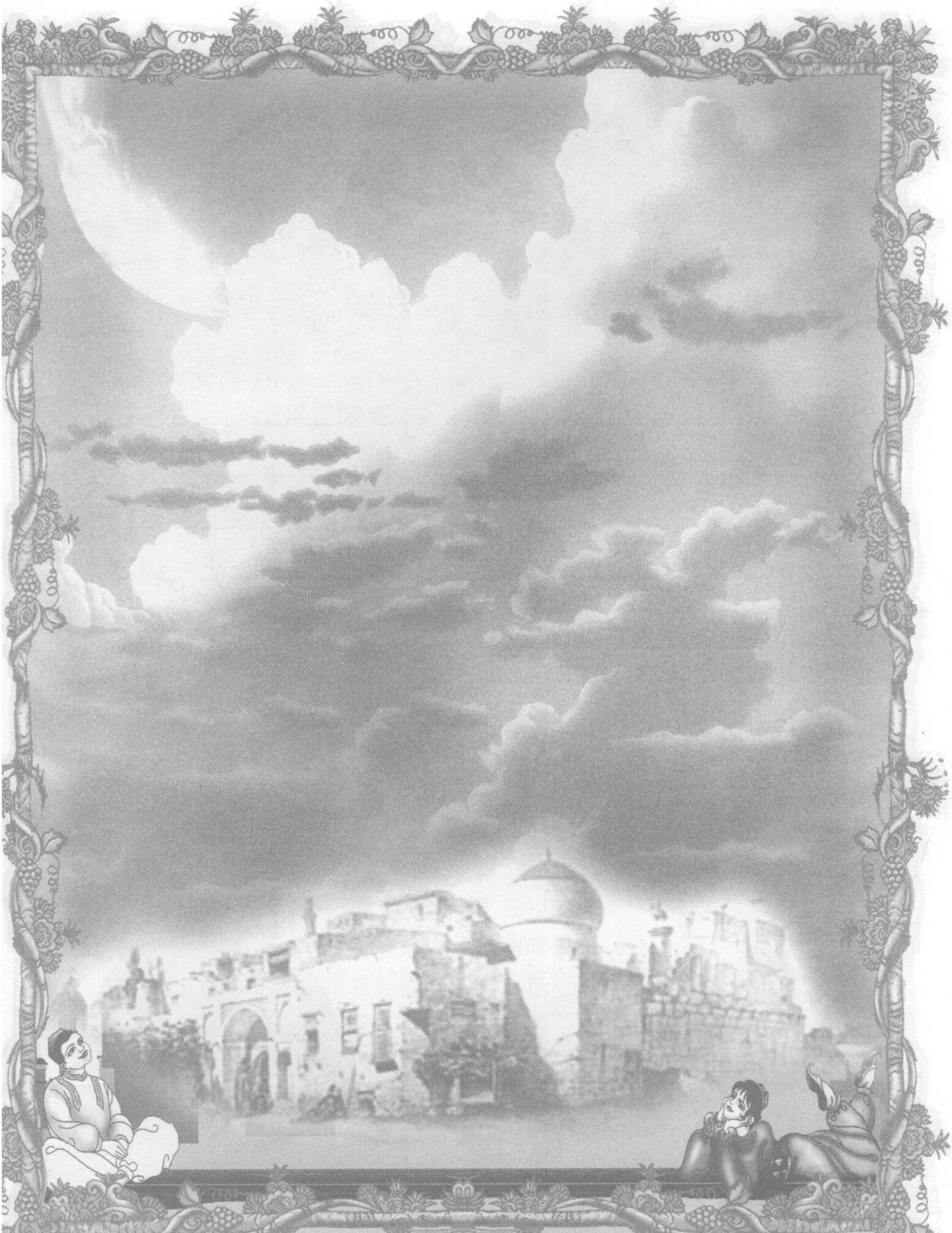

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر

55 كىتابچە نەشىردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چىن تۆمۈر باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئالتۇن كوكۇلىلىق بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەنجى باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كېپىك خانىش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	مەرۋان بىلەن تەرسا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ياغاچ ئات	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۆر، توقماق	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چۆچۈرە بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سىرلىق چىراغ	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شاھزادە بىلەن ئالۋاستى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	باتۇر قىز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتانىنىڭ تىجارىتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	بىلمەس تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	تەلۋە كۈيئوغۇل	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەر ھەييار	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتاننى ئالدىغان تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئادەمىي شەيتان	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	خىزىر نىياز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سېھىرلىك ئالما	(4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۇسكەك پادىشاھ (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى قاينا، چۆگۈن (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئەقىللىق كەنجى قىز (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ھەركىم قىلسا ئۆزىگە (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يالتايغاق بوۋاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۈجمە سايىسى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئەپچىلەم (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئارغىماق ماجىراسى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئىككى باينى ئەپلىگەن مالاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئۆرگىلىۋاي بىلەن چۆرگىلىۋاي (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يەتتە لىگگىلىتاق بىلەن بىر شىگگىلىتاق (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى شىپتىلە بىلەن پىتىلە (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى مازاقخور مازاقتا ئۆلەر (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى پادىشاھنىڭ كۆڭلىنى ئۆزارتىشى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئىشەكنى ئۇرۇپ خوتۇننى قورقۇتۇش (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى قازان تۇۋى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى شاھ بىلەن شاتۇتى (4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى ــ 1، ـ 2، ـ 3، ـ 4، ـ 5 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى (ھېسام چاقچاقلىرى) ــ 1، ـ 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى ــ 1، ـ 2 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى ــ 1، ـ 2، ـ 3 (ھەر بىرى 4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى ــ 1، ـ 2 (ھەر بىرى 3.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق لاپلىرى (3.50 يۈەن)

(بۇ بىر يۈرۈش 55 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 244.50 يۈەن)

مۇندەرىجە

كوھىقاپ پادىشاھىنىڭ قىزى 1

چوكان 31

تۆت ساندۇق 33

گۈلچى تازنىڭ مەلىكىگە ئۆيلىنىشى 35

ھىيلىگەر تۈلكە 48

تۈلكىنىڭ يولۋاسنى بابلىشى 51

قوينى قايسىسى يېدى 55

موماي بىلەن بۆرە 61

شەيتاننىڭ تىجارىتى 67

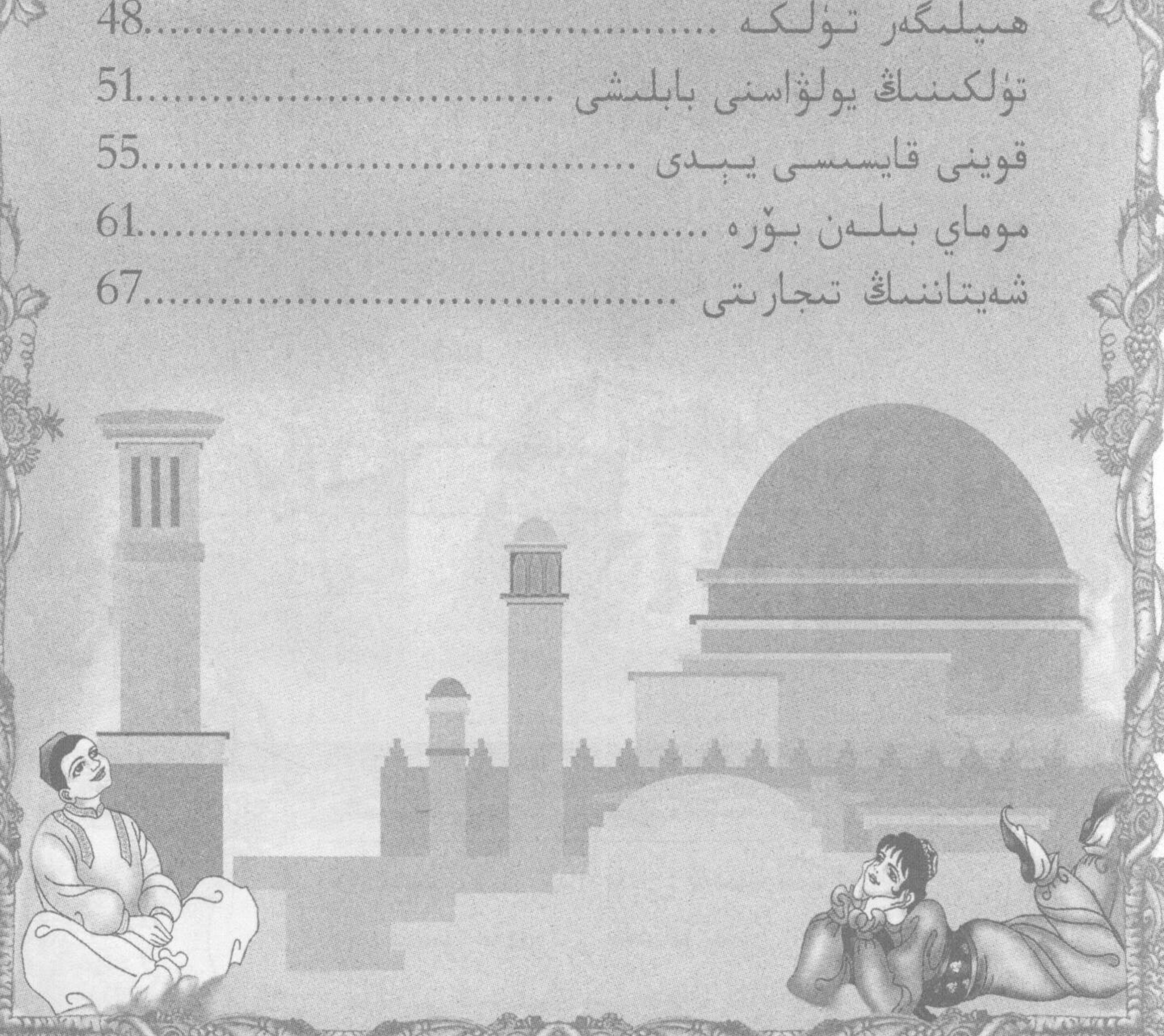

كوھقاپ پادىشاھىنىڭ قىزى

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئۆتكەن زاماندا چالىم دېگەن مەملىكەتنىڭ بىر پادىشاھى بار ئىكەن. بۇ پادىشاھنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى مەمەت، ئوتتۇرانچىسىنىڭ ئىسمى يارمەھەممەت، كىچىكىنىڭ ئىسمى ئامەت ئىكەن. پادىشاھ بۇ ئۈچ ئوغلىنى ئىلىمدە كامىل قىلىپ يېتىشتۈرۈپتۇ. بالىلارنىڭ چوڭى يىگىرمە ياشقا، ئوتتۇرانچىسى ئون سەككىز ياشقا، كىچىكى ئون ئالتە ياشقا كىرىپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ قول ئاستىدىكى ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى ئوردىغا چاقىرتىپ ئۈچ ئوغلىنىڭ نىكاھ ئىشلىرىنى مەسلىھەتلىشىپتۇ. بۇ ئەلنىڭ زامانى ئەۋۋەلدىن تارتىپ داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان مۇنداق بىر قائىدە - يوسۇنى بار ئىكەن: ئۆيلەنمەكچى بولغان يىگىت شەھەر ئوتتۇرىسىدىكى راۋاقتىن ئۆزى خالىغان تەرەپتىكى نىشانغا قارىتىپ رۇچاق①

① رۇچاق — ئوقيا.

ئاتىدىكەن. روچاق ئوقى قەيەرگە چۈشسە، يىگىت شۇ جاي-
دىكى قىزنى نىكاھىغا ئالىدىكەن. پادىشاھ ۋە ئوردا ئەركاذ-
لىرى مەسلىھەتلىشىپ، جۈمە كۈننى ئۈچ شاھزادىنىڭ
راۋاقتىن ئوق ئۈزىدىغان قۇتلۇق كۈن قىلىپ بېكىتىپتۇ.
جۈمە كۈنى چوڭ شاھزادە مەمەت، ئۆتكەن قېتىم ئوۋدىن
قايتىپ كېلىۋاتسام، ئاۋۇ بوكىدە باغۋارانلىق ھويلىنىڭ
چوڭ دەرۋازىسىدىن بىر چىرايلىق قىز كىرىپ كېتىۋېتىپ
ماڭا ناز بىلەن كۆز تاشلىغانىدى، دەپ ئويلاپتۇ - دە، رو-
چاقنى ئاشۇ ھويلىنى نىشانلاپ ئېتىپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغۇل
يارمەھەممەت، مەن بىر كۈنى ئاۋۇ كۆل بويىدا بىر قىزنى
ئۇچراتقانىدىم، ئۇ ماڭا سالام قىلغان، ئۆيىنى كۆلنىڭ يې-
نىدىكى باغلىق ھويلىدا دېگەنىدى، دەپ ئويلاپتۇ - دە،
كۆل بويىدىكى باغۋارانلىق ھەشەمەتلىك ھويلىنى نىشانلاپ
ئوق ئۈزۈپتۇ. كەنجى ئوغۇل ئامەت بولسا، ئىككى ئاكى-
سىنىڭ مەسلىھەتلىرىگە پەرۋا قىلماي، «يا تەۋەك-
كۈل» دەپ روچاقنى ئاسماذ-
غا قارىتىپ ئېتىپتۇ. چوڭ شاھزادە مەمەتنىڭ ئاتقان
ئوقى ئۆزى كۆزلىگەن ھې-
لىقى چوڭ دەرۋازىلىق ھوي-
لىغا چۈشۈپتۇ. ھويلا ئىگى-

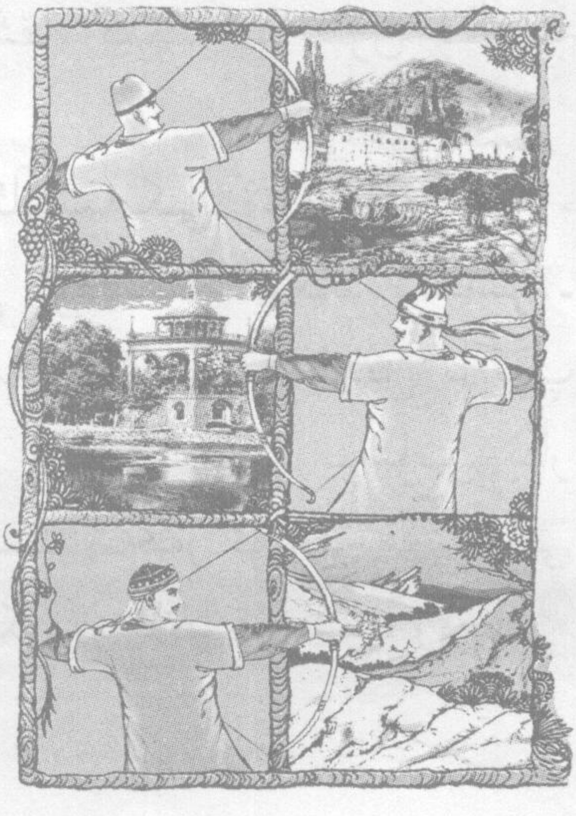

سى شەھەر بويىچە داڭلىق باي سودىگەر ئىكەن. شاھزادە مەمەت بۇ سودىگەرنىڭ قىزى گۇلسەيدەمخاننى ئۆز نىكاھىغا ئاپتۇ. ئوتتۇرانچى شاھزادە يارمەھەممەتنىڭ ئۆزگەن ئوقى ئۆزى نىشانلىغان كۆل بويىدىكى باغۋارانلىق كاتتا زېمىندارنىڭ ئۆگزىسىگە سانجىلىپتۇ. يارمەھەممەت زېمىندارنىڭ قىزى گۇلزىرەنى نىكاھىغا ئاپتۇ. كەنجى شاھزادە ئامەتنىڭ ئاتقان ئوقى ئۇچۇپ كەتكىنىچە ھېچ يەردىن دېرىكى چىقماپتۇ. ئادەت بويىچە ئوقنى چوقۇم تېپىپ كېلىش شەرت ئىكەن. پادشاھنىڭ لەشكەر ۋە مۇلازىملىرى تۆت كېچە - كۈندۈز ئىزدەپ، ئاخىر ئوقنى شەھەر سىرتىدىكى ئەتراپى يۇلغۇن، توغراق، قومۇشلار قاپلىغان كۆل بويىدىن تېپىپتۇ. ئۇلار ئوقنى تاپالىغىنىغا خۇش بولۇشۇپ قايتىشقا تەمشەلگىنىدە، ئۇشتۇمتۇت توغراقلىق ئارىسىدىن بىر مايمۇن ئېتىلىپ چىقىپتۇ - دە، ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇپ:

— توختاڭلار، ئاتايىن كەلگەندىكىن قىزنىمنى ئەكېتىڭلار، — دەپتۇ.

شاھنىڭ مۇلازىم، لەشكەرلىرى قارىغۇدەك بولسا، سەت، يۇڭلۇق بىر چىشى مايمۇن ھىڭگىيىپ تۇرغۇدەك. لەشكەرلەر ھاڭ - تاڭ بولۇشۇپ:

— ھەي كۆرۈمسىز، پاسكىنا مەخلۇق، رۇچاق ئاتقان يىگىت سەلتەنەتلىك پادىشاھىمىزنىڭ كەنجى شاھزادىسى بولىدۇ. سەن قىزىڭنىڭ تەلىيىنى تەمە قىلماي، دەرھال

يولنى بوشات ! ـــ دەپتۇ. مايمۇن بوش كەلمەي:
ـــ مەن مۇشۇ زېمىننىڭ سۈيىنى ئىچىپ، مۇشۇ زې-مىندا ياشاپ كەلگەن مۆمىن مەخلۇقمەن، ئۆزۈمنى مۇشۇ ئەلنىڭ پۇقراسى سانايمەن، شۇڭا بۇ ئەلنىڭ ئۆرپ - ئا-دەت، قائىدە - يوسۇنلىرىغا ئەمەل قىلىشىم كېرەك. قى-زىمنىڭ ياتلىق بولۇش پەيتى تولغاندا، قىزىمنىڭ تەقدىر يولتۇزى دەل پادىشاھىمىزنىڭ كەنجى شاھزادىسىنىڭ يول-تۇزىغا ئۇدۇل كەپتۇ. قىزىمنى شاھزادىنىڭ قېشىغا ئەكە-لىسەڭلار زادى بولمايدۇ، ـــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ.
مۇلازىم ۋە لەشكەرلەر چىشى مايمۇننىڭ گەپلىرىگە پىسەنت قىلماي، رۇچاق ئۇقىنى ئېلىپ قايتماقچى بولغا-نىكەن، يول توسۇپ تۇرغان چىشى مايمۇن غەزەپكە كېلىپ قۇيرۇقىنى يەرگە بىرنى ئۇرۇپتۇ. شۇئان دەھشەتلىك قارا بوران چىقىپ، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرغان بىر توپ بە-ھەيۋەت دىۋىلەر پەيدا بوپتۇ. شاھ لەشكەرلىرىنىڭ جان - ئىمانلىرى چىقىپ، ئەقىللىرىنى يوقىتىپ قويۇشقا ئاز قاپتۇ. ھېلىقى چىشى مايمۇن:
ـــ قېنى، قانداق قىلىسىلەر؟ قىزىمنى ئەكېتەمسى-لەر ياكى كۆرگۈلۈكۈڭلارنى كۆرەمسىلەر؟ ـــ دەپتۇ. شاھ-نىڭ مۇلازىم ۋە لەشكەرلىرى نائىلاج ھالدا مايمۇننىڭ قى-زىنى تەختىراۋانغا چىقىرىپ شەھەرگە ئەكېتىپتۇ. پادشاھ ئۈچ ئوغلىنىڭ تويىنى قىرىق كېچە - كۈندۈزگىچە ئەل -

يۇرتقا ئاش تارتىپ، نەغمە ـ ناۋا، مەرىكە ـ بەيگىلەر بىلەن كاتتا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ.

توي مەرىكىلەر بېسىقىپ بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، پادىشاھ ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىنى چاقىرىپ:

ـــ ئۈچ ئوغلۇمنىڭ تويىنى قىلىپ ئۆمۈرلۈك قەرزىمدىن بىرىنى ئادا قىلدىم، كۆڭلۈم تىندى. بىراق، ئىشلىرىمنىڭ تولىلىقىدىن تا مۇشۇ كەمگىچە كېلىنلىرىمنىڭ دىدارىنى كۆرەلمەي كېلىۋاتىمەن، ـــ دەپتۇ.

ۋەزىرلەر پادىشاھنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپتۇ، چۈنكى پادىشاھ بۇ كەمگە قەدەر كىچىك ئوغلى ئامەتكە مايمۇننىڭ قىزىنى ئېلىپ بەرگەنلىكتىن خەۋەرسىز ئىكەن. ۋەزىرلەر: «ئەمدى قانداق قىلارمىز؟» دەپ بېشى قېتىپ تۇرغاندا، ئوڭ قول ۋەزىر ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ھۆرمەتلىك شاھىم، بارلىق توخۇنىڭ تۇخۇمى ئوخشاش بولغىنىدەك، جاھاندىكى خوتۇن خەقنىڭ ھەممىسى ئوخشاش. كېلىنلەرنىڭ تەڭداشسىز گۈزەللەردىن بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلدۇق. ئۆزلىرىنىڭ سەلتەنەتلىرىنى نەزەرگە ئېلىپ تويىنى كاتتا ئۆتكۈزدۇق. ھەممە ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بولدى. ئەگەر كېلىنلىرىنى كۆرۈش ئىستەكلىرى بولسا، دىدارلىشىشنىلا ئويلىماي، ئۇلارنىڭ ئەقىل ـ پاراستى، ئەخلاق ـ پەزىلىتى ۋە چېۋەر ـ چاققانلىقىنى كۆرۈپ باقسىلا تېخىمۇ ياخشى بولاتتى، ـــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

پادىشاھ ئوڭ قول ۋەزىرىنىڭ مەسلىھەتىنى قوبۇل كۆرۈپ ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر ئۈچ ئوغۇلنى پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا چاقىرتىپ:

— كېلىنلەرنىڭ ھەربىرى ئۈچ كۈن ئىچىدە بىردىن كەشتە تەييارلىسۇن، — دەپتۇ.

ئۈچ ئوغۇل ئاتىسىنىڭ ئالدىدىن قايتىپ، خوتۇنلىرىغا پۈتۈن ھۈنەر- سەنئىتىنى ئىشقا سېلىپ بىردىن كەشتە تىكىپ چىقىشنى تاپىلاپتۇ.

چوڭ ۋە ئوتتۇرانچى شاھزادىنىڭ خوتۇنلىرى شۇ كۈندىن ئېتىبارەن جىددىي ئىشقا كىرىشىپتۇ. كىچىك شاھزادە ئامەتنىڭ مايمۇن خوتۇنى ئۇندىمەي تۇرۇۋېرىپتۇ. ئامەت تاقەتسىزلىنىپ:

— كەشتە ئىشلەشكە بۈگۈندىن باشلاپ چۈشمىسەڭ كېچىكىمىز، ئاكىلىرىمنىڭ خوتۇنلىرى ئاللىقاچان ئىشقا كىرىشىپ بولدى، — دەپتۇ. مايمۇن قىز:

— نېمىشقا ئالدىرايدىلا، بىزمۇ ئۈلگۈرتەرمىز، — دېگەندىن باشقا گەپ - سۆز قىلماپتۇ. ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپتۇ. چوڭ ئوغۇللارنىڭ خوتۇنلىرى كەشتىلەرنى تەخمۇتەخ قىلىپ بولۇشۇپتۇ. ئامەتنىڭ مايمۇن خوتۇنى ھېچ ئىش بولمىغاندەك بەخىرامان يۈرۈۋېرىپتۇ. ئامەتنىڭ ئىچى تىتىلداپ، خاپىچىلىقتا بالدۇرلا يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

مايمۇن قىز ئەسلىدە كۆھقاپ پادىشاھىنىڭ كەنجى مەلىكىسى رابىيە ئىكەن. ئۇ تەڭ كېچىدە بىر كۆك كەپ-

تەرگە ئايلىنىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. كۈھىقاپ پادىشاھ-لىقىنىڭ خەزىنىسىدە بۇنىڭدىن ئالتە مىڭ يىل ئىلگىرى يەر يۈزىگە تارقالغان گۈل ئۇسخىلىرىنى يىغىپ ئىشلىگەن «كەشتەئى جاھان» ناملىق بىر ئىپىل كەشتە ساقلاقلىق ئىكەن. مايمۇن قىز كىچىچە ئاتىسىنىڭ خەزىنىسىدىن بۇ كەشتىنى ئەكەپتۇ-دە، ئامەتنىڭ قويندا خاتىرجەم ئۇي-قۇغا كېتىپتۇ. ئەتىسى ئامەت بامدات نامىزىدىن قايتىپ ناشتا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئاتىسىنىڭ يېنىغا كى-رىشكە هازىرلىنىپتۇ. مايمۇن كېلىن «كەشتەئى جاھان»نى ئامەتنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. ئامەت كەشتىنى كۆرۈپ ھەيران بولغان هالدا مايمۇن خوتۇ-نىنى باغرىغا بېسىپ سۆيۈپ-تۇ-دە، كەشتىنى ئېلىپ ئوردىغا كىرىپتۇ.

ئامەت شاھ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرسە، ئىككى ئا-كىسى ئالىقاچان ئۆز خو-تۇنلىرى توقۇغان كەشتىلەر-نى پادشاھقا كۆرسىتىپ تۇرغۇدەك. ئوردىدىكى ۋە-زىر-ۋۇزرا، ئاكابىر-ئەشرەپلەر بولسا كەشتىلەرنى قولدىن-قولغا ئېلىپ زوق

بىلەن كۆرۈشۈۋاتقۇدەك. ئامەت قوينىدىن «كەشتەئى جا-
هان»نى چىقىرىپ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا قويۇپتىكەن، پۈتكۈل
ئوردا ئەھلى بۇ گۈزەل كەشتىنى ئىنسان بالىسى ئىشلى-
گەنگە چىنپۇتمەي، ئاغزى- ئاغزىغا تەگمەي ماختاشقىلى
تۇرۇپتۇ. مەمەت بىلەن يارمەھەممەت قاتتىق ئوسال بولۇپ
ئۆيلىرىگە قايتىپتۇ- دە، خوتۇنلىرىنى تازا ئەدەپلەپتۇ.

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ
يەنە ئوڭ قول ۋەزىرىنى چاقىرتىپ:

— يېشىم چوڭايدى، كۆزۈم خىرەلەشتى، ھايات
ۋاقتىمدا كېلىنلىرىمنى بىر كۆرسەم، — دەپتۇ. ۋەزىر:

— شەۋكەتلىك شاھىم، ئارزۇ- ئارمانلىرىنى چۈ-
شەندىم. ئەمما، مەزلۇم خەقنىڭ چېۋەر- چاققانلىقىنى
كۆرۈش ئۆزىنى كۆرگەنگە باراۋەر. ئۆتكەن قېتىم كىچىك
شاھزادە ئامەتنىڭ جورىسىدىن رازى بولدىلا. بۇ قېتىم
كېلىنلەرنى غىزا تەييارلىتىپ سىناپ كۆرەيلى، — دەپتۇ.

پادىشاھ بۇ مەسلىھەتكىمۇ كۆنۈپتۇ. ئۈچ ئوغلىنى
چاقىرتىپ، كېلىنلىرىنىڭ ئۆز قوللىرى بىلەن تاماق تەي-
يارلاپ كېلىشىنى تەلەپ قىپتۇ. ئوغۇللار ئۆيلىرىگە قاي-
تىپ، شاھ ئاتىسىنىڭ تەلىپىنى ئۆز خوتۇنلىرىغا يەتكۈ-
زۈپتۇ. مەمەت بىلەن يارمەھەممەتنىڭ خوتۇنلىرى دەرھال
ئىشقا كىرىشىپ كېتىپتۇ. كىچىك ئوغۇل ئامەتنىڭ خوتۇ-
نى ھېچ ئىشقا قول تىقماي يۈرۈپتۇ. مەمەت بىلەن يارمە-
ھەممەتنىڭ خوتۇنلىرى ئوخشىتىپ پولۇ ئېتىشكە تەييارلىق

قىپتۇ. ئامەت مايمۇن خوتۇننىڭ غېمىدە يوق يۈرگىنىنى كۆرۈپ باشقا گەپ - سۆز قىلماي ئۆيگە كىتىپتۇ. مايمۇن قىز يەنە كۆك كەپتەرگە ئايلىنىپ، كۆھىقاپ پادىشاھلىقىغا ئۇچۇپ بېرىپتۇ. كۆھىقاپ پادىشاھلىقىنىڭ خەزىنىسىدە شاھ پىردەۋس زامانىسىدا ئۇن يەتتە مىڭ ئالەمنىڭ تەم - خۇرۇچلىرى، سېھىر - ھېكمەتلىرى بىلەن ياسالغان، شاھ پىردەۋس ئېغىز تېگىشكە ئۈلگۈرەلمىگەن، كېيىن مۇنكىر - نەكىرلەر تاشقا ئايلاندۇرۇۋەتكەن بىر قاچا تائام بار ئىكەن. مايمۇن قىز ئۇنى سېھىر - ھېكمەتلەر بىلەن ئۆز ھالىتىگە كەلتۈرۈپ ئەكەپتۇ - دە، ئۆيگە كىرىپتۇ. ئەتىسى تاڭ ئېتىپتۇ، چۈشمۇ بوپتۇ. ئامەت خالار - خالىماس ھالدا ئوردىغا بېرىشقا تەييارلىنىپتۇ. شۇ چاغدا، مايمۇن كېلىن بىر قاچا تائامنى ئامەتكە تۇتقۇزۇپ:

— بۇنى ئالغاچ بېرىڭ، شاھ دادىمىز تېتىپ كۆرسۇن، — دەپتۇ. ئامەت قارىسا، تېخى ئەمدىلا قازاندىن ئۇسۇۋېلىنغان بىر قاچا مەززىلىك تائام ئىكەن. ئامەت غىزانى ئېلىپ دادىسى ئالدىدا ھازىر بوپتۇ. قارىسا، ئۇ يەردە ئىككى ئاكىسى خوتۇنلىرى ئەتكەن تاماقلارنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختىشىپ تۇرغانىكەن. ئامەتمۇ ئۆزى ئەكەلگەن بىر قاچا تاماقنى شاھ دادىسىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. پادىشاھ ئالدىغا قويۇلغان تائاملاردىن بىر لوقمىدىن تېتىپ كۆرۈپتۇ. كىچىك ئوغلى ئەكەلگەن تائام ئىنتايىن لەززەتلىك ئىكەن، پادىشاھ ئۆمرىدە بۇنداق ئېسىل تائامنى

تېتىپ باقمىغانىكەن. ۋەزىر ـ ۋۇزرالارمۇ بىر لوقمىدىن يەپ كۆرۈپ، ئامەتنىڭ خوتۇننى راسا ماختىغىلى تۇرۇپتۇ. پادىشاھ پەقەت مۇشۇ قاچىدىكى تائامنىلا يەپ، باشقىلىرىغا قاراپمۇ قويماپتۇ. مەمەت بىلەن يارمەھەممەت ئىزا ۋە ئە-لەمدىن ئۆلگۈدەك بولۇپ، ئۆيلىرىگە قايتىپ بېرىپ خوتۇن-لىرىنى قامچا بىلەن ساۋاپ ھالىدىن كەتكۈزۈۋېتىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى ئوردىدا زور بىر يىغىلىش بوپتۇ. بۇ يىغىلىشتا يازدا پادىشاھنىڭ تۇغۇلغان كۈننى قۇتلۇقلاش يۈزىسىدىن ئوردا ئىچىگە چىرايلىق گۈلىستانلىق بەرپا قىلىش قارار قىلىنىپتۇ. ئۈچ ئوغۇلغىمۇ بىر پارچىدىن يەر تەقسىملەپ بېرىلىپتۇ. مەمەت بىلەن يارمەھەممەت: «شاھ ئاتىمىزنىڭ ئالدىدا ئۇدا ئىككى قېتىم يەرگە قاراپ قالدۇق. بۇ قېتىم گۈل ـ گىياھلارنى ئوبدان تېرىپ، شاھ ئاتىمىز ۋە ئەل ـ جامائەت ئالدىدا ماختاشقا ئېرىشىپ، ئامەتنى يېڭىشىمىز لازىم» دې-يىشىپتۇ. ئۇلار شۇ كۈندىن تارتىپ گۈل ـ گىياھ تېرىش-نىڭ تەييارلىقىغا كىرىشىپتۇ. ئامەتنىڭ مايمۇن خوتۇنى بولسا ئاۋۋالقىدەكلا پەرۋاسىز يۈرۈۋېرىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، گۈل تېرىش مەۋسۇمى يېتىپ كەپتۇ. ئىككى ئاكىسى ئېتىز بېشىغا كۆچۈپ چىقىپتۇ. ئۇلار تە-رەپ ـ تەرەپكە چېپىشىپ سەرخىل گۈللەرنىڭ ئۇرۇقلىرى-نى تېپىپ كېلىشىپتۇ، يەرلەرنى ئوغۇتلاپ تازا ئىشلەپتۇ. ئامەت بولسا تىت ـ تىت بولۇپ، مايمۇن خوتۇنىغا:

ــ ئاكىلىرىم گۈللەرنى تېرىپ بولدى. بىزمۇ تېرىشقا چۈشسەك بولاتتى، ــ دەپتۇ. مايمۇن كېلىن:

ــ بىزمۇ تېرىپ ئۈلگۈرىمىز، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئارىدىن ئىككى ــ ئۈچ ئاي ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئامەتكە ئايرىلغان يەر ئاق پېتى تۇرۇۋېرىپتۇ. مەمەت بىلەن يارمەـ ھەممەتنىڭ ئېتىزلىرىدا گۈللەر ئېچىلىشقا باشلاپتۇ. پادىـ شاھنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنىڭ ھارپىسىدا، ئامەت مايمۇن خوتۇنغا:

ــ ئەتە شاھ ئاتامنىڭ تۇغۇلغان كۈنى. پۈتۈن ئورـ دىدىكىلەر باغ سەيلىسى قىلىش ئۈچۈن گۈللۈككە يىغىلىدـ دۇ. بىزگە ئايرىلغان ئېتىز تېخى ئاق پېتىچە تۇرىدۇ، ــ دەپتۇ.

مايمۇن كېلىن گەپ ـ سۆز قىلماي ئۆز ئىشى بىلەن بولۇۋېرىپتۇ. كەچ كىرىپ ئامەت ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. مايمۇن كېلىن كېچىدە كەپتەرگە ئايلىنىپ كۆھىقاپ پادىشاھلىقىـ نىڭ بېغىغا يېتىپ كەپتۇ. كۆھىقاپ پادىشاھلىقىنىڭ بېـ غىدا يەر يۈزىدىكى گۈل ـ گىياھلارغا تاج بولالايدىغان، خۇش پۇرىقى ئادەمنى مەستخۇش قىلىدىغان سەرخىل گۈلـ لەر بار ئىكەن. مايمۇن كېلىن باغدىكى قىرىق كېنىزەك قىزنى ياردەمگە چاقىرىپ، كېچىچە ھېلىقى سەرخىل گۈلـ لەرنى ئۆزلىرىگە بۆلۈپ بېرىلگەن ئېتىزغا كۆچۈرۈپتۇ. گۈل كۆچۈرۈش تاڭ سۈزۈلۈشتىن ئىلگىرى تامام بوپتۇ.

كەنجى شاھزادە ئامەت ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن، كۆڭ-
لى غەش ھالدا ئوردا ئەھلىگە قوشۇلۇپ پادىشاھنىڭ تۇغۇلغان
كۈنىنى قۇتلۇقلاش ئۈچۈن يول ئاپتۇ. ئوردا ئىچىدىكى
گۈللۈككە كەلسە، پۈتكۈل شەھەر خەلقى ۋە ئوردا ئەھلى
ئامەتكە بۆلۈنگەن ھېلىقى بىر پارچە يەرگە توپلىشىۋاپتۇ-
دەك. يېقىن بېرىپ قاراپتىكەن، بۇ يەردە كۆزنى قاماشتۇر-
غۇدەك ئاجايىپ كۆركەم گۈللەر ھۇپپىدە ئېچىلىپ خۇش
پۇراق چېچىپ تۇرغۇدەك. ئىككى ئاكىسىغا تەۋە گۈللۈككە
كىشىلەر قاراپمۇ قويماپتۇدەك. پادىشاھمۇ ئامەتكە تەۋە
گۈلزارلىقتىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي قاپتۇ. مەمەت
بىلەن يارمەھەممەت بولسا ئەلەمدىن ئۆلگۈدەك بوپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى ئاكىلىرى
ئامەتنى بىللە ئېلىپ شىكارغا كېتىشىپتۇ. تاياق زەربىسى-
دىن ئەمدىلا ئوڭشالغان گۈلسەيدەم بىلەن گۈلزىرە: «ئاڭ-
لىساق، ئامەت دېگەن شۇمتەكىنىڭ خوتۇنى مايمۇن كۈچۈ-
كىمىش. ئۇ راستتىنلا مايمۇن كۈچۈكىمۇ ياكى ئىنسان

بالىسىمۇ، بىرىپ بىر كۆرۈپ باقايلى» دېيىشىپ، ئامەتنىڭ
ھويلىسى تەرەپكە يېرىشىپتۇ ـ دە، ھۇجرا ئېمىنى تېشىپ
ئامەتنىڭ ئۆي ئىچىنى كۆزىتىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا،
ھۇجرا ئىچىدە ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار
ئاجايىپ گۈزەل بىر پەرىزات ئولتۇرغۇدەك. مارىشىۋاتقان
بۇ ئىككى خوتۇن ئەقىل ـ ھوشىنى يوقىتىپ «ۋىيىەي !»
دەپ ۋارقىراپ سېپتۇ ـ دە، ھوشىدىن كېتىشىپتۇ. مايمۇن
كېيىن ئۇلارنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ كۆك كەپتەر شەكلىگە
ئايلىنىپتۇ ـ دە، پۇر قىلىپ كۆككە كۆتۈرۈلۈپ غايىب
بوپتۇ.

ئەتىسى ئۈچ ئاكا ـ ئۇكا شىكاردىن قايتىپتۇ. ئامەت
ئۆيگە كىرىپ قارىسا، مايمۇن خوتۇنى يوقمىش. چاقىرىپ-
تۇ، ئىزدەپتۇ، دېرىكى بولماپتۇ، تام ـ تورۇسلارغا زەن
سالسا بىر تۆشۈك تۇرغۇدەك. ئامەت بۇنىڭدىن ئەھۋالنى
چۈشىنىپتۇ. ئانا مايمۇننىڭ ئۆز قىزىنى قوشۇپ بېرەردە،
ئۇنىڭ قول ۋەزىرگە ئالاھىدە تاپىلاپ:

— قىزىمنى نىكاھىغا ئالغان يىگىتتىن ئۆزگە ئىن-
سان قىزىمنى كۆرمىسۇن، بولمىسا، قىزىم يوقاپ كېتىدۇ.
ئەگەر مۇشۇ شەرتكە ئەمەل قىلىنمىسا، كۈيئوغلۇم ھەممى-
نى ئۆز پېشانىسىدىن كۆرگەي، — دېگەن سۆزىنى ئېسىگە
ئاپتۇ. ئامەت شۇ ھامان شاھ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ
خوتۇنىنىڭ غايىب بولغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ خوتۇنىنى ئىز-
دەپ سەپەرگە ئاتلانماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى مەلۇم قىپتۇ.

پادىشاھ ئامەتكە بىر تۈمەن سەرخىل لەشكەر قوشۇپ بې-رىپتۇ. ئامەت ھېلىقى توغراقلىقتىكى كۆل بويىغا بېرىپ ئانا مايمۇننى ئىزدەپ تېپىپتۇ. ئامەت ئانا مايمۇن ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ئانا مايمۇن:

— قىزىمنى ئىزدەپ بىھۇدە ئاۋارە بوپسىلەر. مەن ئەسلىدە كۆھىقاپ پادىشاھىنىڭ خانىشى بولىمەن. ئېرىم مېنى ئوردىدىن قوغلاپ چىقارغاچقا، كەنجى قىزىم رابىيەنى ئېلىپ يامانلاپ مەملىكىتىگلار تەۋەسىگە كېلىۋالغىلى ئو-زۇن زامانلار بولدى. ئىككى چوڭ قىزىم ئاتىسىنىڭ يېنىدا ئىدى. بۇ ئەھۋالدىن قارىغاندا، كەنجى قىزىم ئاتىسى ۋە ئاچىلىرىنى پاناھداپ كەتكەن چېغى. مەن قىزىمنى قوشۇپ بېرەردە، ئوڭ قول ۋەزىرگە ھەممىنى ئېنىق ئېيتقانىدىم. ئەمدى بولغۇلۇق بوپتۇ، چارىسىزمەن. تەقدىرگە تەن بېرىپ قايتىڭ، قىزىمنى تاپالمايسىز، — دەپتۇ.

ئامەت ئانا مايمۇننىڭ پۇتلىرىنى قۇچاقلاپ، ياشلىرى-نى يامغۇردەك تۆكۈپ زار - زار يىغلاپتۇ. ئانا مايمۇننىڭ شاھزادە ئامەتكە ئىچى ئاغرىپ:

— بوپتۇ، بالام، ئەمىسە قىزىم بىلەن كۆرۈشۈشنىڭ يوللىرىنى ئېيتىپ بېرەي، ئەمما ئۇ ئاسانغا توختىمايدۇ. مۇشۇ جايدىن كۈنپېتىشقا قاراپ تۆت يۈز ئەللىك كۈن ماڭغاندىن كېيىن مەنبەسى يوق، لېكىن شاۋقۇن سېلىپ ئاقىدىغان بىر چوڭ دەريا بويىغا چىقىپ قالىسىز. دەريا بويىدا ئۈچ تېمى يوق، بىر تېمى بار ئۆي بار. ئېلىپ

ماڭغان لەشكەرلىرىڭىزنى شۇ جايدا قالدۇرۇپ، قىرىق كۇنـ
لۇككە يەتكۇدەك سۇ ۋە ئوزۇق تەييارلاپ: «يا تـەۋەكـكـۇل»
دەپ دەرياغا چۇشۇڭ ـ دە، كۆزلىرىڭىزنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ
بىر دەمدىن كېيىن ئاچسىڭىز، ئۆزىڭىزنى نېرىقى قىرغاقتا
كۆرىسىز. قىرغاققا چىققاندىن كېيىن، يەنە كۇنپېتىشنى
كۆزلەپ تولۇق يىگىرمە كۇن ماڭسىڭىز ئاسمانغا تاقاشقان
بىر تىك تاغ ئۇچرايدۇ. تاغ ئارىسىدىن بېشى يوغان دۆڭـ
دەك، كۆزلىرى مۇز قاتقان كۆلدەك، ئاغزى تاغ ئۆڭكۈرـ
دەك، بۇرنىنى چىغ ـ قومۇشتەك تۈك قاپلىغان، بىلەكلىـ
رى ئىككى غۇلاچ جىگدە كۆتىكىدەك بەقۇۋۋەت بىر دىۋە
خىرس قىلىپ يول توسۇيدۇ. مەن مۇنۇ ئۈزۈكنى بېرەي،
بىر پارچە خەت يۇتۇپ بېرەي، ئۈزۈك بىلەن خەتنى كۆرـ
سىلا، ئۇ دىۋە يول بوشىتىدۇ. تاغ ئىچى بىلەن يەنە بەش
كۇن يول ماڭسىز، ئالدىنقى دىۋىدىنمۇ بەتبەشىرە يەنە
بىر دىۋە يول توسۇيدۇ، ئۇمۇ ئۈزۈك بىلەن خەتنى كۆرۈپ
يول بوشىتىدۇ. يەنە بەش كۇن ماڭسىز، ئالدىنقى ئىككى
دىۋىدىنمۇ قورقۇنچلۇق يەنە بىرى يول توسۇيدۇ، ئۇمۇ ئۈـ
زۈك بىلەن خەتنى كۆرسە يول بوشىتىدۇ. تاغ ئارىسىدىن
چىقىپ توپتوغرا ئون كۇن ساي ئىچىدە ماڭسىڭىز قىزىل
تۇپراقلىق سۇسىز ئېقىنغا يېتىپ بارىسىز. بۇ دەل جۇمە
كۇنى چىڭقىچۈش مەزگىلىگە توغرا كېلىشى كېرەك. ئەنە
شۇ چاغ، ئەنە شۇ ۋاقىتتىلا قىزنىم بىلەن ئۇچرىشالايسىز، ـــ
دەپتۇ ـ دە، بىر پارچە خەت بىلەن قولىدىكى ئۈزۈكنى

چىقىرىپ ئامەتكە بېرىپتۇ.
ئامەت ئانا مايمۇنغا كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ، كۈنپېتىشقا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. تۆت يۈز ئەللىك كۈندە ھېلىقى شاۋقۇنلۇق دەريا ياقىسىغا يېتىپ، لەشكەرلىرىنى بىر تاملىق ئۆيدە قالدۇرۇپتۇ. دەريادىن ئامان ـ ئېسەن قىرغاققا چىقىپ تاغ باغرىغا بارسا، ئالدىنى بىر بەھەيۋەت، قورقۇنچلۇق دىۋە توسۇپتۇ. ئامەت مايمۇن قېينانىسى بەرگەن خەت بىلەن ئۈزۈكنى كۆرسىتىپ بىخەتەر ئۆتۈپ كېتىپتۇ. كېيىنكى ئىككى دىۋە ئالدىدىنمۇ ئوڭۇشلۇق ئۆتۈپ، ئون كۈن دېگەندە قىزىل تۇپراقلىق ئېقىنغا يېتىپ كەپتۇ. بۇ دەل جۇمە كۈنى چۈش مەھەل ئىكەن. ئامەت بۇ يەرنىڭ جاندىن ئۆتەر ئىسسىق ھاراراتىگە پايلىماي، ئېقىن بويىدىكى بىر قاغجىراپ قۇرۇپ كەتكەن توغراقنىڭ كامىرىغا كىرىپ يېتىپتۇ. ئارىدىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە، كۈنپېتىش تەرەپتىن ئۈچ كۆك كەپتەر ئۇچۇپ كېلىپ بۇ يەرگە قونۇپتۇ، بۇ چاغدا بۇ يەر قاتتىق تەۋرەپ قاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدە قاپتۇ ـ دە، سەل تۇرۇپ قايتا يورۇپتۇ، ئامەت قارىغۇدەك بولسا، كۆز ئالدىدا بىر گۈزەل باغ نامايان بوپتۇ. ھېلىقى ئۈچ كۆك كەپتەر باغ ئوتتۇرىسىدىكى زۇمرەت كۆل بويىغا كېلىپ، بىردىن ساھىبجامال قىزغا ئايلىنىپ، كۆلدە چۆمۈلۈپ ئوينىغىلى باشلاپتۇ. ئامەت سىنچىلاپ قارىسا، ئۇلارنىڭ بىرى ئۆزىنىڭ خوتۇنى ئىكەن. قىزلار بىرپەس سۇغا چۆمۈلۈپ ئوينىغاندىن

كېيىن، باغ ئارىلاپ سەيلە قىلىشماقچى بوپتۇ. قىزلارنىڭ ئوتتۇرانچىسى:

ــ ئاچا ـ سىڭىللار، مېنىڭ كۆڭلۈم ئادەمزات شە-پىسىنى سېزىپ تۇرۇۋاتىدۇ. يېقىن ئەتراپتا بىرەر ئادەمزات بارمۇ، قانداق؟ تېزرەك قايتىپ كەتسەكمىكىن؟ ــ دەپتى-كەن، چوڭ ئاچىسى:

ــ ئانىمىز سىڭلىمىزنى ئادەمزاتلارغا يېقىن جايدا بېقىپ چوڭ قىلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىڭلىمىز بىر مەز-گىل ئادەمزات ئارىسىدا ياشىدى، تېنىگە ئىنسان ھىدى سىڭدى، شۇڭا بۇ كېلىۋاتقان ھىد سىڭلىمىزدىن چىققان. ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق، خاتىرجەم ئويناۋېرەيلى، ــ دەپتۇ.

مايمۇن قىزنىڭ چوڭ ئاچىسى ئامەتنىڭ بۇ يەردە مۆكۈنۈپ ياتقانلىقىنى ئاللىقاچان بىلىپ بولغانىكەن، شۇڭا ئۇ ئىككى سىڭلىسىغا:

ــ كېلەر جۈمە كۈنىگىچە بۇ باغقا كېلىش پۇرسىتى چىقمايدۇ، شۇڭا بىز باغنى بۆلۈنۈپ سەيلە قىلايلى. مەن ئاۋۇ تەرەپكە، سەن ماۋۇ تەرەپكە، سەن بۇ تەرەپكە بېرىپ ئايلىنىپ كېلەيلى، ــ دەپتۇ ـ دە، ئۈچى ئۈچ ياققا يۈرۈپ كېتىپتۇ. كەنجى قىزغا كۆرسىتىلگەن نىشان دەل ئامەت مۆكۈنۈپ تۇرۇۋاتقان جاي ئىكەن. مايمۇن قىز ئەمدىلا بىر-قانچە قەدەم ئېلىشىغا، مۆكۈنۈپ ياتقان ئامەت ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. مايمۇن قىز ئېرىنى كۆرۈپ ئۆزىنى ئۇنىڭ باغ-

ـرىغا ئېتىپتۇ. ئامەت خوتۇنىغا بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈ-
زەشتىلىرىنى بايان قىپتۇ. مايمۇن قىز:
— ئەمدى مەن سىز بىلەن بىللە كېتەلمەيمەن. ھا-
زىر مەن بىلەن بىللە كەلگەنلەر ئاچلىرىم بولىدۇ. ئىك-
كىمىزنىڭ توي ئىشىنى پەقەت ئانام بىلەن چوڭ ئاچاملا
بىلىدۇ، دادام بىلەن كىچىك ئاچام تېخى خەۋەرسىز. بۇ
ھالدا سىز بىلەن بىللە كېتىشىم زادى مۇمكىن ئەمەس.
مەن سىزگە بىر سۇناي بېرەي، قاچانكى مېنى سېغىنسى-
ڭىز، سۇناينى چېلىڭ، شۇ ھامان يېنىڭىزدا ھازىر بولى-
مەن. ئەمما، سىزدىن ئۆزگە ئادەم سۇناينى چېلىپ سالمى-
سۇن، بولمىسا سۇناينىڭ خاسىيىتى تۈگەيدۇ، — دەپتۇ-
دە، ئامەتكە كىچىك بىر سۇناينى بېرىپتۇ. ئامەت سۇناينى
ئېلىپ خوتۇنى بىلەن خوشلىشىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن
ئۈچ ئاچا - سىڭىل كۆل بويىدا جەم بولۇپ، بىر يۇمىلاپلا
كۆك كەپتەرگە ئايلىنىپ كۆك قەرىگە ئۆرلەپ كېتىشىپتۇ.
بۇ چاغدا يەنە ئەتراپ قاتتىق تەۋرەپ قاراڭغۇلۇققا ئايلى-
نىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن ئەتراپ يورۇپ، ئەسلىگە كەل-
گەندە، بايىقى گۈزەل باغنىڭ ئىزناسىمۇ قالماي، ئاۋۋالقى-
دەك سۇسىز قىزىل تۇپراقلىق سايغا ئايلىنىپ قاپتۇ. ئا-
مەت كەلگەن يولى بىلەن قايتىپ، ئۇن نەچچە كۈن بول-
غاندا، ئاخىرقى قېتىم يول توسقان بەھەيۋەت دېۋىگە
ئۇچراپتۇ. ئامەت:
— ئەي دېۋە، ئەمدى ئالدىمنى توسۇمىغىن، مەن

خوتۇنۇم ــ كۇھىقاپ پادىشاھلىقىنىڭ كەنجى مەلىكىسى رابىيە بىلەن دىدارلىشىپ كەلدىم. ئۇ ماڭا بىر خاسىيەتـ لىك سۇناي تەقدىم قىلدى. مەن خوتۇنۇم رابىيەنى قاچان سېغىنسام شۇ چاغدا بۇ سۇناينى چالىمەن ـ دە، ئۇ يېتىپ كېلىدۇ، ــ دەپتۇ. دىۋە قاقاقلاپ كۇلۇپ، ئامەتنى تېخىمۇ چىڭ تۇسۇۋاپتۇ ۋە ئامەتكە:

ــ ئىككىمىز كېلىشەيلى، سەن سۇنىيىڭنى بەر، مەن ساڭا يەنە بىر خاسىيەتلىك نەرسەمنى بېرەي. بۇ كەمگىچە بىرەر ئايال زاتىنىڭ دىدارىنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن، مەـ لىكىنى ئېلىكىمگە ئېلىپ بىر يايرىۋالاي، ــ دەپتۇ. ئامەت دىۋىنىڭ تەلىپىنى رەت قىلماي:

ــ بوپتۇ، قېنى، خاسىيەتلىك نەرسەڭنى چىقار، كۆـ رۈپ باقاي، ــ دەپتىكەن، دىۋە دەرھال تاغ ئۆڭكۈرىدىن بىر ھاسىنى ئاچىقىپ:

ــ ئەي ھەزرىتى مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋەررۇك ھاسىسى، قېنى، كارامىتىڭنى كۆرسەت، ئاۋۇ كۆرۈنگەن تاغنى ئىككى پارچە قىلىپ، بىر پارچىسىنى ئالدىمغا كەلـ تۈر، ــ دەپتىكەن، ھاسا كۆزدىن غايىب بوپتۇ. كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئارىلىقتا ئۇدۇلدىكى ئېگىز تاغ ئىككىـ گە پارچىلىنىپ، ئۇنىڭ يوغان بىر پارچىسى ئۇچۇپ كېـ لىپ ئۇلارنىڭ ئالدىدا توختاپتۇ. بۇ كارامەتنى كۆرگەن ئاـ مەت دەرھال سۇناينى چىقىرىپ دىۋىگە بېرىپتۇ. دىۋە ھاسىـ سىنى ئامەتكە بېرىپتۇ. ئامەت تېخى ئۇزاپ كەتمەستە، دىۋە

سۇنايىنى چالغىلى تەمشىلىپتۇ. ئامەت قولىدىكى ھاسىغا:

— ئەي ھەزرىتى مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋەررۇك ھاسىسى، قېنى، كارامىتىڭنى كۆرسەت، ئاۋۇ دىۋىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىپ سۇنايىنى ئەكەل، — دېگەنىكەن، ھاسا كۆزدىن غايىب بولۇپ، دىۋىنى بىر ئۇرۇپ يەتتە قات ئاسمانغا چىقىرىۋېتىپتۇ. دىۋە يەتتە قات ئاسماندىن يەرگە چۈشكەندە پارە - پارە بولۇپ ئۆلۈپتۇ. ھاسا خاسىيەتلىك سۇنايىنى ئۇچىغا ئىلىندۇرۇپ ئەكەپتۇ.

ئامەت سەپىرىنى داۋام قىپتۇ. بىر جايغا كەلگەندە ئالدىنى ئىككىنچى قېتىم ئۇچرىغان دىۋە توسۇۋاپتۇ. بۇ دىۋىمۇ ئاۋۋالقى دىۋىدەك تەلەپ قويۇپتۇ. بۇدىۋىدە ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدىن قالغان خاسىيەتلىك قالپاق بار ئىكەن. بۇ قالپاقنى كىيىۋالغان ھەر قانداق ئادەم ئۆزگە ئادەمگە كۆرۈنمەيدىكەن، ھەتتا جىن - پەرىلەرمۇ بۇ قالپاقنى كىيىۋالغان ئادەمنى كۆرەلمەيدىكەن.

ئامەت خاسىيەتلىك ھاسىنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ دۆڭنىمۇ ئۇجۇقتۇرۇپ، قالپاقنى قولغا چۈشۈرۈپتۇ.

يەنە بىرقانچە كۈن يول ماڭغاندىن كېيىن ئەڭ دەسلەپ ئالدىنى توسۇغان دۆڭ يول توسۇپ تۇرۇپتۇ. بۇ دۆڭدە ھەزرىتى داۋۇت ئەلەيھىسسالامدىن قالغان بىر خىسلەتلىك ئۇچار گىلەم بار ئىكەن. بۇ گىلەم كۆزنى يۇمۇپ ــ ئاچقۇچە قىرىق يىللىق مۇساپىنى بېسىپ ئۆتەلەيدىكەن. ئامەت خاسىيەتلىك ھاسىنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇ دۆڭنىمۇ جەھەننەمگە يوللاپ، گىلەمنى قولغا كەلتۈرۈپتۇ ۋە گىلەمگە ئولتۇرۇپ: «ئەي ھەزرىتى داۋۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋەررۇك گىلىمى، مېنى لەشكەرلىرىم تۇرۇۋاتقان تەۋەككۇل دەرياسى بويىغا يەتكۈزگىن» دەپتىكەن، كۆز يۇمۇپ ــ ئاچقۇچە ئۆزىنى دەريا بويىدىكى لەشكەرلەر ئارىسىدا كۆرۈپتۇ. ئۇ لەشكەرلىرىگە:

ــ سىلەر ئوردىغا قايتقاچ تۇرۇڭلار، مەن بۇ يەردە بىرقانچە كۈن دەم ئېلىپ، ئارقاڭلاردىن يېتىپ بارىمەن، ــ دەپ ئۇلارنى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئامەت گىلەمگە ئولتۇرۇپ: «ئەي ھەزرىتى داۋۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋەررۇك گىلىمى، مېنى ئۆيۈمنىڭ ئالدىدىكى يول ئۈستىگە ئېلىپ بار» دەپ كۆزىنى يۇمۇپتۇ، كۆزىنى ئاچسا دەل ئۆز ئۆيى ئالدىدا تۇرغۇدەك. ئامەت ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئۆزىنىڭ سالامەت قايتقانلىقىنى، لەشكەرلىرىنىڭ يول ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى

يەتكۈزۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئامەت مايمۇن خوتۇننى سىڭغىنغاندا سۇنىيىنى چالىدىكەن، مايمۇن مەلىكە شۇ زامان پەيدا بو-لىدىكەن ـ دە، دىدارلىشىپ، مۇڭدىشىپ ئاندىن غايىب بولىدىكەن. مەمەت بىلەن يارمەھەممەتنىڭ خوتۇنلىرى:

ــ ئامەت دىگەن شۇم كۈندە سۇناي چالىدىغان بولۇپ قالدى، بۇنىڭدا چوقۇم بىر گەپ بار، ــ دىيىشىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى ئۈچ ئاكا-ئۇكا يەنە شىكارغا ئاتلىنىپتۇ. مەمەت بىلەن يارمەھەممەت-نىڭ خوتۇنلىرى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىشىپ، ئۇستا تۆمۈرچىلەرنى چاقىرتىپ ئامەتنىڭ ئىشىكىدىكى قۇلۇپلارنى پەم بىلەن ئاچقۇزۇپتۇ ـ دە، ساندۇق، جاۋەنلەرنى ئاختۇ-رۇپ، ھىلىقى سۇناينى تېپىۋېلىشىپتۇ. ئۇلار سۇناينى چې-لىپ بېقىپتىكەن، ئۆينىڭ تۈڭلۈكىدىن بىر كۆك كەپتەر چۈشۈپ يەنە دەرھال غايىب بوپتۇ.

ئاكا ـ ئۇكىلار شىكاردىن يانغاندىن كېيىن، ئامەت ئۆيگە كىرىپ مايمۇن خوتۇنى بىلەن دىدارلاشمىغىلى بىر-قانچە كۈن بولۇپ قالغانلىقىنى ئەسكە ئاپتۇ ـ دە، سىڭغى-نىش ئۈچۈندە سۇناينى ئېلىپ چالغىلى تۇرۇپتۇ. ئىلگىرى سۇناي بىرەر پەدىگە چېلىنىپ بولغۇچە مايمۇن مەلىكە كۆك كەپتەر سىياقىدا دەرھال ھازىر بولىدىكەن. ئەمدى چېلىپتۇ، چېلىپتۇ، بىراق مايمۇن مەلىكىدىن ھېچ دېرەك بولماپتۇ. ئامەت ھەيرانلىق ئۈچۈندە خوتۇنۇم سۇناينى بەر-

گەندە: «سىزدىن باشقا كىشى چالمىسۇن» دېگەنىدى. قاراڭغۇدا، مەن يوق چاغدا يات ئادەم ئۆيۈمگە كىرىپ سۇنايىنى چالغان ئوخشايدۇ، دېگەن گۇماندا ئۇزاق ئويلىنىپ، شاھ ئاتىسىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ يىراق سەپەرگە چىقماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

ئامەت شۇ كۈنى كەچتە ئۇچار گىلەمگە ئولتۇرۇپ: «ئەي ھەزرىتى داۋۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ تەۋەررۈك گىلىمى، مېنى كۆھىقاپ پادىشاھلىقىنىڭ تەختىگە ئېلىپ بارغىن» دەپ مۇراجىئەت قىپتىكەن، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئۆزىنى كۆھىقاپتا كۆرۈپتۇ. ئامەت كۆھىقاپ مەركىزىدىكى تۆت كوچا ئاغزىدا گىلەمدىن چۈشۈپ، ھېلىقى دېۋىدىن ئولجا ئالغان خىسلەتلىك سۇلايمان قالپىقىنى كىيىپتۇ. بىرپەستىن كېيىن، شەرق تەرەپتىكى چوڭ كوچىدىن كۆھىقاپ پادىشاھلىقىنىڭ چوڭ مەلىكىسى قىرىق كېنىزىكىنى ئەگەشتۈرۈپ يەنە بىر چوڭ كوچىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئارقىدىن ئوتتۇرانچى مەلىكىمۇ چوڭ مەلىكە كىرىپ كەتكەن كوچىغا كىرىپ كېتىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن ئۆز خوتۇنى قىرىق كېنىزىكى بىلەن ئاچىلىرى ماڭغان كوچىغا بۇرۇلغانىكەن، ئامەت بېشىدىكى سۇلايمان قالپىقىنى ئېلىۋېتىپ ئۆزىنى خوتۇنى ئالدىدا ئاشكارا قىپتۇ. كەنجى مەلىكە رابىيە كۆز ئالدىدا ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولغان ئېرىنى كۆرۈپ ھەم ھاڭ - تاڭ قاپتۇ، ھەم چۆچۈپتۇ. ئامەت خوتۇنىغا كەچۈرمىشلىرىنى، كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ.

مەلىكە رابىيە:

ــ بىز ھازىر شاھ ئاتىمىزنىڭ ئالدىغا كېتىۋاتىمىز، بىز ئۈچ ئاچا ـ سىڭىلنىڭ كۆندە چۈشتە ئاتىمىزغا ئويۇن قويۇپ بېرىدىغان ئادىتىمىز بار. بىز قايتقۇچە مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ، قالدى ئىشلارنى كېيىن مەسلىھەتلىشەيلى، ــ دەپ، ئاچىلىرى كىرىپ كەتكەن كوچىغا راۋان بوپتۇ. ئامەت سۇلايمان قالپىقىنى كىيىۋېلىپ، كوچا مەركىزىدە خوتۇنـ نى بىر ئاش پىشىمغىچە ساقلاپتۇ. مەلىكە قايتىپ كەپتۇ. ئامەت رابىيەنىڭ كېنىزەكلىرى ئارىسىغا كىرىۋېلىپ، ئۇلار بىلەن بىللە رابىيەنىڭ خاس ھويلىسىغا كەپتۇ. رابىـ يە ئامەتنى ھۇجرىسىغا باشلىغاندىن كېيىن:

ــ دەل پەيتىدە يېتىپ كەپسىز. ھازىر ئاتام يالغۇزـ لۇق تارتىپ تازا زېرىكىشكە باشلىغانىدى، بىز ھەر قانداق قىلىپمۇ ئاتامنىڭ كۆڭلىنى ئاچالمايۋاتاتتۇق. بىزنىڭ تويـ يىمىز بولۇۋاتقاندا، مەن سىلەرنىڭ يۇرتتا داپ دېيىلىدىغان بىر خىل سازنى كۆرگەن. بۇنداق ساز بۇ ئەلدە يوق. سىز ئەتىكى كۆڭۈل ئېچىشقا ئولگۇرتۇپ شۇ داپتىن بىرنى تېـ پىپ كەلسىڭىز. خاسىيەتلىك قالپىقىڭىزنىڭ ھېكمىتى بىلەن ئۇن ئالتە ـ ئون يەتتە ياشلىق بالا سىياقىدا ئارىـ مىزغا قوشۇلۇپ، دېپىڭىزنى تازا چالغىنىڭىزنى تۇرسىڭىز، ئېھتىمال ئاتام بۇ كارامەتتىن كۆڭلى سۆيۈنۈپ سىز بىلەن ئايرىم كۆرۈشىدۇ، سىزنىڭ ھەرقانداق تەلىپىڭىز بولسا چوقۇم ئورۇنداشقا ۋەدە بېرىدۇ. سىز تەلەپ قويۇش ئالـ

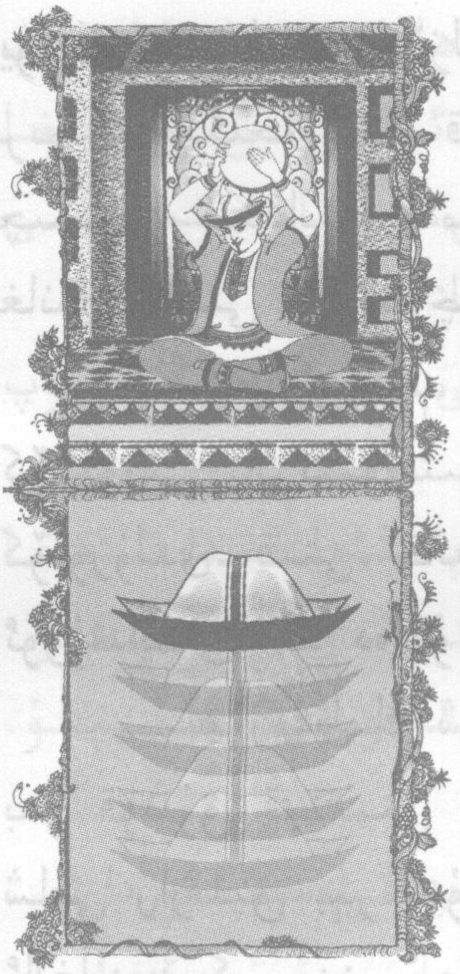

دىدا، ئاتامدىن بىر قوشۇق قېنىد-
ڭىزنى تىلەڭ، ئاتام ماقۇل بولغان-
دىن كېيىن ئاندىن «مېنىڭ باشقا
تەلىپىم يوق. خانىشىڭىز بودىنەنى
پالانى مەملىكەتكە پالىنۋەتكىلى ماڭ-
چە يىل بوپتۇ. بولسا، بودىنە ئا-
غىچىنى قايتۇرۇپ كېلىپ بىللە
ئۆتكەن بولسىڭىز» دەيسىز، ئاتام
ئىلاجسىز ماقۇل بولىدۇ. ئانام قاي-
تىپ كەلسىلا باشقا ئىشلار ئاسان
بولىدۇ، شۇ چاغدىلا مۇراد - مەقسىد-
تىمىزگە يېتەلەيمىز، — دەپتۇ.

ئامەت دەرھال گىلەمگە ئولتۇرۇپ كۆزنى يۇمۇپ - ئاچ-
قۇچە چالىم ئىلگە يېتىپ كەپتۇ ۋە سازەندە ئاغىنىلىرى-
دىن داپ چېلىشنى ئۆگىنىپتۇ، ئاندىن داپتىن بىرنى ئېلىپ
يەنە كۇھىقاپ ئىلگە كېلىپ سېھىرلىك قالپىقىنى كى-
يىپتۇ - دە، ئوردا كېنىزەكلىرى بىلەن بىللە كۇھىقاپ پادى-
شاھلىقىنىڭ ئوردىسىدىكى نەغمە كېچىلىكىگە قاتنىشىپتۇ.

ئەسلىدە بۇ قالپاقنى سەل - پەل كۆتۈرۈپ كىيسە،
كىيگەن ئادەمنى ياش باللار سىياقىغا كەلتۈرىدىكەن. ئا-
مەت ئون ئالتە ياشلاردىكى بالا سىياقىدا سازەندىلەرگە
قوشۇلۇپ داپنى شۇنداق چېلىپتۇكى، ئوردا ئەھلى ھەيرانۇ
ھەس بولۇپ قېتىپ قېلىشىپتۇ. كۇھىقاپ پادىشاھىنىڭ

يۈرىكى ئېزىلىپ، كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلۇپتۇ. ئويۇن يېرىم كېچىگىچە داۋام قىپتۇ. پادىشاھ بۈگۈنكى كۆڭۈل ئېچىشتىن ئىنتايىن مەمنۇن بولۇپ، سورۇن ئەھلى تارقىغاندا ئامەتنى ئايرىم چاقىرىپ، ئۇنىڭدىن:

— ئەي ئوغلۇم، بۈگۈن سەن بۇ سازىڭنى چېلىپ كۆڭلۈمنى يايرىتتىڭ، ئۇزۇن يىللىق ئىچ پۇشۇقلىرىم كۆتۈرۈلدى. قېنى، قانداق تەلىپىڭ بولسا ئېيت، شەرتسىز ئورۇندايمەن، — دەپتۇ. ئامەت تەزىم قىلىپ:

— ھۆرمەتلىك شاھىم، تەلىپىمنى ئېيتىشتىن بۇرۇن بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن، — دەپتىكەن، كۆھىقاپ شاھى رازىلىق بېرىپتۇ. ئامەت شاھتىن ئۈچ قېتىم لەۋز ئالغاندىن كېيىن:

— ئەي شاھىنشاھىم، بىلىشىمچە، خانىشلىرى بودىنە ئاغىچا چالىم ئېلىگە پالانغىلى كۆپ يىللار بوپتۇ. بىر ئۆمۈر بىللە ئۆتكەن قەدىناسلارنىڭ ھىجران پىراقى ئېغىر بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە سىلىنىڭ بودىنە ئاغىچىدىن ئۈچ قىزلىرى بار. قىزلارمۇ بويىغا يېتىپ قاپتۇ. ئۇلارغا ئانا بولمىسا بولماس. مېنىڭچە، سىلى بودىنە ئاغىچىنى يانلىرىغا قايتۇرۇپ ئەكېلىپ بىللە ئۆتسىلە ئۆزلىرىگىمۇ، قىزلارغىمۇ كۆپ ياخشى بولاتتى، — دەپتىكەن، كۆھىقاپ شاھىنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت، بۇرۇن تۆشۈكلىرىدىن بوران چىقىپ:

— جاللات ! — دەپ ۋارقىراپتۇ. چىش - تىرنىقىدى-

غىچە قورالالانغان تۆت جۈپ جاللات ھازىر بوپتۇ. كۈھىقاپ شاھى ئالدىدىكى بۇ مەسۇم بالىنىڭ ئىلتىجالىق تۇرقىغا قاراپ، ئۆزىنىڭ لەۋزىگە خىلاپ ئىش قىلىشۋاتقانلىقىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپتۇ ـ دە، جاللاتلارغا:

ــ رەپىقەم بودىنە خانىمنى دەرھال قايتۇرۇپ كېلىڭلار، ــ دەپ پەرمان بېرىپتۇ.

ئەسلىدە ھازىرغىچە كۈھىقاپ پادىشاھلىقىدا شاھقا بۇنداق تەلەپنى قويۇشقا ھېچكىم پېتىنالماي كەلگەنىكەن. بودىنە ئاغىچا چالىم مەملىكىتىدىن قايتۇرۇپ كېلىنىپتۇ. ئەتىسى پادىشاھ:

ــ ئاغىچا، ئۆزلىرىنىڭ قايتۇرۇپ كېلىنىپ ئوردا ئىدـ چىدە مەن بىلەن جەم بولۇشلىرى ئاجايىپ ئىش. ئەسلىي مېنىڭ ئۆزلىرىنى ئەپۇ قىلىش نىيىتىم بولمىغاچقا، ئۆۋ ـ مۈر بويى چالىم دىيارىدا ئۆتسۇن دەپ، كۆڭلۈمدىن چىقىرىدـ ۋېتىشكە ئۇرۇنۇپ يۈرەتتىم، ــ دەپتىكەن، بودىنە ئاغىچا:

ــ ئەي شاھىم، ئۆزۈممۇ ھەيرانمەن، مېنىڭ ئۆزلىدـ رى بىلەن ئۇشتۇمتۇت قايتا جەم بولۇشۇم زادى نېمە ۋەجىدىن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

پادىشاھ ئوردا كەچكى مەشرىپىدىكى ھېلىقى ئاـ جايىپ ۋەقەلەرنى، كىچىك سازەندىنىڭ تەلىپىنى بىرـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بودىنە ئاغىچا ئىشنىڭ تەكتىنى پەملەپتۇ ـ دە، پادىشاھتىن:

ــ مېنى قايتۇرۇپ كېلىشنى قاتتىق تەلەپ قىلغان

بالىنىڭ كىملىكىنى بىلدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورايتۇ. شاھ باش چايقاپتۇ. بۇنىڭ بىلەن بۈيۈك كۆھىقاپ شاھىنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ، ئىككى شاھ ۋە ساۋدىگەر دەرھال قۇۋۋەت بىلەن بالىنى قىچقىرىپ كۈتكەن نەرسە تۇيۇقسىز رۆھەر دۈپۈر بالىنىڭ سازەندە ئەمەس، بەلكى چالىم ئىلىنىڭ كەنجى شاھزادىسى، يەنى ئۆزلىرىنىڭ كۈيئوغلى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. كۆھىقاپ شاھى ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ، ئەتىسى قىزى ۋە كۈيئوغلى ئا- مەتنى ئوردىغا چاقىرتىپ ئۇلارنى تەبرىكلەپتۇ. شۇ كۈندىن تارتىپ كۆھىقاپ پادىشاھلىقى تەۋەسىدە قىرىق كېچە- كۈندۈز توي - مەشرەپ بوپتۇ. تويدىن كېيىن كۆھىقاپ شاھى ئامەتنى ئۆز يېنىدا قالدۇرۇپ، ئۆزىگە ئوڭ قول ۋەزىر قىلىۋاپتۇ.

ئامەت كۆھىقاپ پادىشاھلىقىدا ۋەزىر بولۇپ دەۋران سۈرۈۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بىر كېچىسى ئاجايىپ چۈش كۆرۈپتۇ: بىر لايقا سۇلۇق دېڭىز، دېڭىز ئەتراپىدا ئوت كۆيۈۋاتقۇدەك، دېڭىز ئوتتۇرىسىدىكى بىر غولاچچە قورام تاش ئۈستىدە شاھ ئاتىسى ۋە ئانىسى دۈگدىرەپ تۇرغۇدەك. توساتتىن دېڭىزدا دەھشەتلىك دولقۇن كۆتۈرۈلۈپ، ئاتا- ئانىسىنى يۇتۇپ كېتىپتۇدەك. يىراق جايدا ئىككى ئاكىسى بىلىق تۇتۇپ، كېمە ئۈستىدە پەرۋاسىز ئولتۇرغۇدەك- مىش... ئامەت چۈشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، چىلىق- چىلىق قارا تەر ئىچىدە: «ئاتا، ئانا» دەپ نالە قىلغىنىچە كېسەل بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. كۆھىقاپ پادىشاھى ئۇنى يوقلاپ كىرگەنىكەن، ئۇ كۆرگەن چۈشىنى بىرمۇ بىر بايان

قىلىپ، ئاتا ـ ئانىسىنى يوقلاپ كېلىش تىلىكىنى ئېيىـ
تىپتۇ. كۆھىقاپ شاھى ئوردا دانىشمەنلىرىنى يىغىپ، ئاـ
مەتنىڭ كۆرگەن چۈشلىرىگە تەبىر بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. بىر
دانىشمەن:
— كۇيئوغۇللىرىنىڭ يۇرتىدا ئۇرۇش يېغىلىقى كۆـ
تۈرۈلۈپ، قۇدىلار قىيىن ئەھۋالدا قاپتۇ. ئامەتنىڭ ئىككى
ئاكىسى ياۋلارغا يانتاياق بولۇپ، قۇدىلارنىڭ تاجۇ تەختىنى
دۈشمەنگە تۇتۇپ بېرىپتۇ. ئەھۋال تولىمۇ ئېغىر، — دەپ
تەبىر بېرىپتۇ.
كۆھىقاپ پادىشاھى دەرھال بىر تۈمەن ئاق دىۋە، بىر
تۈمەن قارا دىۋە، بىر تۈمەن سېرىق دىۋىنى يىغىپ، ئامەتـ
نى ئۇلارغا باشچى قىلىپ يولغا ساپتۇ. ئامەت ئۈچ تۈمەن
دىۋە قوشۇنى بىلەن يۇرتىغا كەلگەندە، ياۋلار چالىم ئېلىنى
ئاللىقاچان ئىگىلىۋالغانىكەن. ئامەت بىر تۈمەن قارا دىۋىـ
نى ئىشقا سېلىپ ئاتا ـ ئانىسىنى بىر چەت چۆل ـ جەـ
زىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن تېپىپ كەپتۇ. قالغان ئىككى تۈـ
مەن دىۋە يات ئەلدىن كەلگەن دۈشمەنلەرنى تىرىپىرەن قىـ
لىپ، يۇرتنى قايتۇرۇۋاپتۇ. ئامەتنىڭ ئىككى ئاكىسى
ياۋلارغا تەسلىم بولۇپ، ئەيش ـ ئىشرەت بىلەن ئۆتكەنىدـ
كەن. ئامەت ئۇلارنىمۇ تۇتۇپ كېلىشكە پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.
بۇ چاغدا مايمۇن مەلىكە رابىيەمۇ يېتىپ كېلىپ،
ئۆز قېيناتا ـ قېينانىسى بىلەن دىدار كۆرۈشۈپتۇ. چالىم
ئېلىنىڭ تەختى يېڭىۋاشتىن ئامەتنىڭ ئاتىسىنىڭ قولىغا

ئۆتۇپتۇ. ئامەتنىڭ ئىككى ئاكىسى مەمەت بىلەن يارمەھەمـ
مەتنىڭ گۇناھى ئېغىر بولغاچقا، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغاـ
نىكەن، ئەمما ئامەت شاھ ئاتىسى بىلەن ئانىسىغا يالـۋۇـ
رۇپ، ئۇلارنى كەچۈرۈم قىپتۇ. كەچۈرۈمگە ئېرىشكەن مەـ
مەت بىلەن يارمەھەممەت بولسا ئاتا ـ ئانىسىدىن يەنە يۈز
ئۆرۈپ يات ئەلگە قاچقانىكەن، تەڭ يولدا بىرى بۆرىگە، يەـ
نە بىرى تۈلكىگە ئايلىنىپ چۆلگە چىقىپ كېتىپتۇ. بۇ
ئىككىسىنىڭ خوتۇنلىرى گۈلسەيدەمخان بىلەن گۈلزىرە
بولسا، سېغىزخان بىلەن توڭ قاغىغا ئايلىنىپ بېشى قايـ
غان تەرەپلەرگە ئۇچۇپ غايىب بوپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، چالىم پادىشاھلىقى بىلەن كۇھىقاپ
پادىشاھلىقى قۇدىلاشقان ئىناق ئەللەرگە ئايلىنىپتۇ. ئامەت
بەزىدە چالىم ئېلىدە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ يېنىدا، بەزىدە
قېيناتا ـ قېينانىسى تۇرۇشلۇق كۇھىقاپ پادىشاھلىقىدا
ياشاپتۇ. ئەگەردە ئامەت چالىم مەملىكىتىدە ئۇزاقراق تۇـ
رۇپ قالسا، كۇھىقاپ پادىشاھى ئۆز كۈيئوغلىنى سېغىنىپ
بوران نۆكەرلىرىنى چالىم ئېلىگە ئەۋەتىدىكەن. ئەگەر ئاـ
مەت كۇھىقاپ ئېلىدە كۆپرەك تۇرۇپ قالسا، چالىم پادىـ
شاھى كۇھىقاپ پادىشاھلىقىغا چاقماق بەگنى سەردار قىلىپ
يامغۇر نۆكەرلىرىنى ئەۋەتىپ، يامغۇر ياغدۇرىدىكەن. بوران
بىلەن يامغۇر بىر ـ بىرى بىلەن كېلىشەلەيدىكەن. يامـ
غۇر ياغقاندا بوران چىقسا، يامغۇرنىڭ توختاپ قېلىشى
شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

چوكان

بۇرۇن بىر كەمبەغەلنىڭ يالغۇز ئوغلى بولۇپ، ئۇ بىر باينىڭ قويلىرىنى بېقىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. كۈن-لەرنىڭ بىرىدە، بالا قوي ھەيدەپ كېلىۋاتسا، قاش - كۆزى جايىدا بىر چوكان بوغچىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ كېلىۋاتقۇدەك. بالا چوكاندىن:

— سىلى كىم بولىلا ؟ — دەپ سورىغانىكەن، ئۇ:

— ئاتا - ئانام يوق، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىممۇ يوق. بالىسى يوققا بالا، خوتۇنى يوققا خوتۇن بولىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بالا چوكاننى ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ. بۇ تەكلىپ چوكانغىمۇ خۇشياقىپتۇ. ئوغلىنىڭ ئۆيىگە چو-كان باشلاپ كەلگەنلىكىگە ئاتا - ئانىسى ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ، چوكاننى كېلىنىمىز دەپ خۇشاللىق بىلەن قارشى ئاپتۇ. ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، بالا چو-كاننى رەسىم - يوسۇنلار بىلەن ئۆز نىكاھىغا ئاپتۇ. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى بىرقانچە كۈن كۆڭۈللۈك ئۆتكەن بول-

سىمۇ، كېيىن بالىنىڭ چىرايى سارغىيىشقا باشلاپتۇ. با-
لىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرگەن ئاتا - ئانا ھەيران بوپتۇ، نۇر-
غۇن سەۋەبلەرنى قىپتۇ، لېكىن ھېچقانداق شىپا تاپماپتۇ.
بالا بارا - بارا ئوساللىشىپ، ئۆلەر ھالغا كەپتۇ. بالىنىڭ
ئاتا - ئانىسى، ئوغلىمىز ياش ئۆلۈپ كېتىدىغان بولدى،
ئەسلىدە ساپساق ئىدى، خوتۇن ئالغاندىن كېيىن مۇشۇ
ئەھۋالغا قالدى، خوتۇندا بىر گەپ بار ئوخشايدۇ، دەپ با-
لىنىڭ ئۆيىنىڭ روجىكىدىن ماراپتۇ. قارىسا، بالا بىھوش
ياتقان، چوكان بالىنىڭ تاپىنىنى بىگىز بىلەن تېشىپ قې-
نىنى شوراۋاتقانىكەن. شۇ سەۋەبتىن بالا ئۆلەر ھالغا كەل-
گەنىكەن. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئاتا - ئانا چوكاننى يوقى-
تىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. بۇلار بىر كۈنى بامەسلىھەت،
نان يېقىش باھانىسى بىلەن تونۇرنى قىزىتىپتۇ. بالىنىڭ
ئانىسى چوكانغا: «ئەمدى تونۇر قىزىدى، سىز تۇز چېچىڭ،
مەن زوۋۇلا قىلاي» دەپتۇ. چوكان «ماقۇل» دەپ، يوغان تو-
نۇرغا ئېڭىشىپ تۇز چېچىشقا باشلاپتۇ. ئاتا - ئانا ۋاقىت-
نى غەنىيمەت بىلىپ چوكاننى تونۇرغا ئىتتىرىپ، ئاغزىنى
قاپقاق بىلەن يېپىۋاپتۇ. كەچقۇرۇن تونۇرنى ئېچىپ قارى-
سا، كۈل ئورنىدا چېلەكتەك ئالتۇن تۇرغۇدەك. بۇ ئاشۇ
چوكاننىڭ كىشىلەرنىڭ قېنىنى شوراپ يۇرۇپ يىغقان ئال-
تۇنى ئىكەن. چوكان شۇ ئالتۇننىڭ تەسىرىدىن كۈندىن -
كۈنگە گۈزەللىشىپ كەتكەنىكەن.

تۆت ساندۇق

بىر دېھقان ئېتىزدىن يېنىپ ئىشىك ئالدىدا تۇرغانداكەن، سودىگەر سىياقىدىكى بىر كىشى بىر ئېشەكنى ھەيدەپ كېلىپ قاپتۇ. ئېشەككە بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىغان تۆت ساندۇق ئارتىلغانىكەن. دېھقان قىزىقىپ ساندۇقنى ئالماقچى بولۇپ سودىگەردىن سوراپتۇ:

— ھەي سودىگەر، بۇ ساندۇقلارنى ساتامسەن؟

— نېمە ئوقەت قىلىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ سودىگەر ياندۇرۇپ.

— دېھقانمەن، — دەپتۇ دېھقان راستىنى ئېيتىپ.

— دېھقان بولساڭ، ساتمايمەن ! — دەپتۇ سودىگەر.

— كىمگە ساتىسەن؟ — سوراپتۇ دېھقان ئۆزىنىڭ كۆزى چۈشكەن ساندۇقنى تۇتۇپ تۇرۇپ.

— سەن تۇتقان ساندۇقنىڭ ئىچىدە زالىملىق بار، بۇنى پادىشاھقا ساتىمەن، — دەپتۇ سودىگەر. دېھقان قولىنى ئىككىنچى ساندۇققا يۆتكەپ سوراپتۇ:

— بۇنىچۇ؟

ــ بۇ ساندۇقتا ئىلىم بار، ــ دەپتۇ سودىگەر، ــ ئالىملارغا ساتىمەن.

دېھقان بۇ سودىگەرنىڭ سۆزىگە ئەجەبلىنىپ، ئۈچىنچى ساندۇقنى تۇتۇپ يەنە سوراپتۇ:

ــ بۇنى كىمگە ساتىسەن؟

ــ بۇ ساندۇقتا بېخىللىق بار، كىم ئەڭ باي بولسا شۇنىڭغا ساتىمەن، ــ دەپتۇ سودىگەر. دېھقان ئاخىرقى ساندۇقنى تۇتقانىكەن، سودىگەر دېھقانغا قاراپ:

ــ بۇ ساندۇقنىمۇ تۇتما، بۇنىمۇ ساڭا ساتمايمەن، ــ دەپتۇ. دېھقان سوراپتۇ:

ــ بۇنى كىمگە ساتىسەن؟

ــ بۇ ساندۇقتا ھىيلە ـ مىكىر بار، بۇنى مۇشۇ ئالەمدىكى قازىلارغا ساتىمەن، ــ دەپتۇ ـ دە، ئېشىكىنى ھەيدەپ كېتىپتۇ، دېھقان ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ.

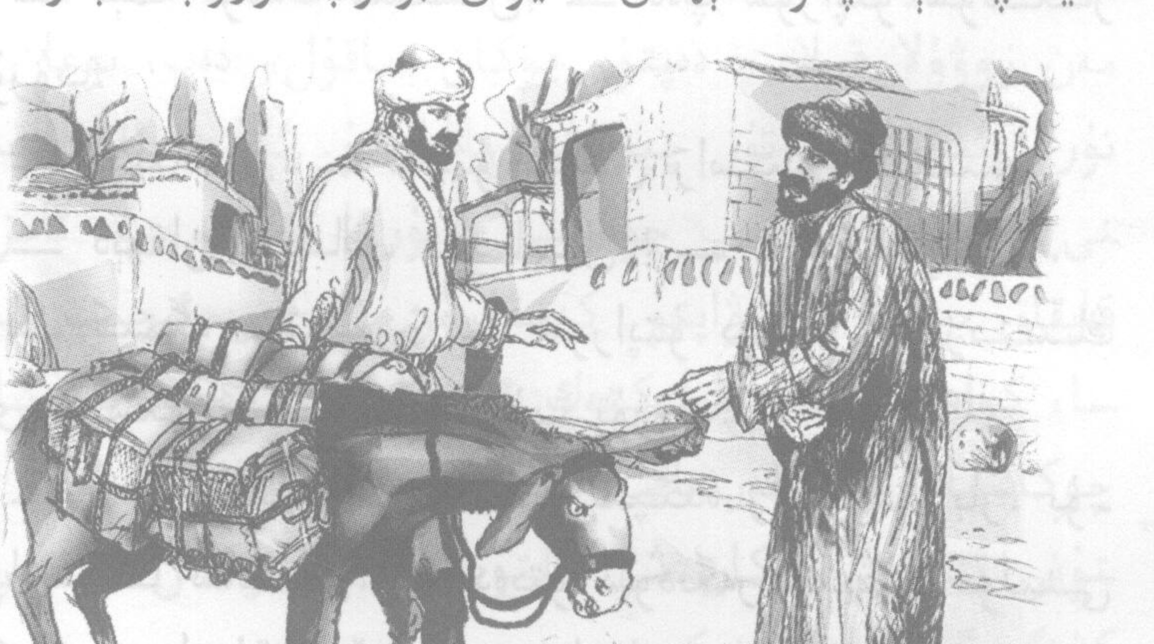

گۈلچى تازنىڭ مەلىكىگە ئۆيلىنىشى

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا، كۆرۈنمەس تاغنىڭ بىرىسىدا، كۆرۈنگەن تاغنىڭ نېرىسىدا بىر يۇرت بولۇپ، ئۇ يەردە ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن بىر گۈلچى موماي ئوغلى بىلەن ياشايدىكەن، مومايىنىڭ ئوغلى ئەقىللىق بولسىمۇ، ئەمما تاز ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ تاز ئانىسى تىزىپ بەرگەن چىرايلىق گۈللەرنى شەھەرگە ساتقىلى ئېلىپ كىرىپتۇ. بىر چاغدا جاكارچى پادىشاھنىڭ ساھىبجامال مەلىكىسىنىڭ شەھەر سەيلىسىگە چىققانلىقىنى خەۋەر قىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن پادىشاھنىڭ ئارزۇلۇق مەلىكىسى قىرىق قىز بىلەن يېتىپ كەپتۇ. مەلىكە تازنىڭ ئالدىغا كەلگەندە مەپىدىن چۈشۈپ، تازنىڭ قولىدىكى بىر تال چۈغلۇق گۈلنى ئۈچ تىللاغا سېتىۋاپتۇ. تاز «ئاھ» دېگىنىچە ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپتۇ، مەلىكە پەرۋاسىز ئۆز يولىغا كېتىۋېرىپتۇ. كۈنلەر كەينى ـ كەينىدىن ئۆتۈپتۇ، تازنىڭ ئەھۋالى بارغانچە يامانلاپ چىرايى سارغىيىپتۇ، ئانىسى ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن قاتتىق قايغۇرۇپتۇ.

بىر كۈنى سىرىنى يوشۇرۇشقا ئامالسىز قالغان تاز يىغلاپ تۇرۇپ دەردىنى ئانىسىغا ئېيتىپتۇ. ئانىسى بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، بىردە يىغلاپ، بىردە تىللاپ، تازغا نەسىھەت قىپتۇ. تاز ئانىسىغا:

— جېنىم ئانا، مۇشكۇلۇمنى ئاسان قىلغىن، مېنىڭ ئەھۋالىمنى پادىشاھقا يەتكۈزگىن، — دەپ، نىيىتىدىن يانماپتۇ.

موماي ئىلاجىسىز تەرسا ئوغلىنىڭ دېگىنى بويىچە ھەر كۈنى سەھەردە شاھ ئوردىسى ئالدىنى سۈپۈرىدىغان بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مومايىنىڭ بۇ ئىشى شاھقا يېتىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرىگە:

— ئوردا ئالدىنى سۈپۈرۈپ قويۇۋاتقان مەزلۇمنى چاقىرىپ كېلىڭلار، نېمە تىلىكى بولسا ماڭا دېسۇن، رازى قىلاي! — دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن مۇلازىملار مومايىنى شاھ ئالدىغا باشلاپ كىرىپتۇ. موماي شاھ ئالدىدا تىز پۈكۈپ ئولتۇرۇپ، ئوغلىنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىپتۇ ۋە زار - زار يىغلاپ، نادان بالىنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈشنى ئۆتۈنۈپتۇ. بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغان شاھ تولىمۇ ھەيران بوپتۇ ۋە نى - نى شاھزادىلەردىن ئەلچى كەلسە قىزىم ئۇلارنىڭ بىرىنىمۇ لايىق كۆرمىگەن، ئەمدى ئاددىي پۇقرادىن ئەلچى كەپتۇ، قىزىم بۇ ئەھۋاللارنىمۇ بىلىپ باقسۇن، دەپ ئويلاپ، قىزىغا كىشى كىرگۈزۈپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان مەلىكە ھېلىقى كۈنى

شەھەر سەيلىسىدە ئۆزىنى كۆرۈپ ھوشىدىن كەتكەن گۈل-
چى تازنى ئەسلەپتۇ - دە، ئۇنى ئىبغىر بىر شەرت بىلەن
ياندۇرماق بولۇپ، شۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئەگەر ئۇ يىگىتنىڭ راستىنىلا ماڭا ئۆيلىنىش
نىيىتى بولسا، ئادەم بىلمەيدىغان ھەم ئىشەنمەيدىغان بىر
ھۈنەر ئۆگىنىپ كەلسۇن، شۇ چاغدا ئۇنى ئۆزۈمگە قوبۇل
قىلىمەن.

شاھ قىزىنىڭ بۇ جاۋابىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قى-
زىنىڭ ئەقلىدىن رازى بوپتۇ ۋە تازنىڭ مۇنداق ئىبغىر

شەرتنى ئورۇنداپ كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ:

— ئەگەر ئوغلىڭىز قىزىمىزنىڭ مۇشۇ شەرتىنى ئو-رۇندىسا، مەن شاھانە توي قىلىپ قىزىمنى ئوغلىڭىزغا بېرىمەن، — دەپ ۋەدە قىلىپ، موماينى يولغا سالپتۇ.

موماي ئۆيىگە كېلىپ، مەلىكىنىڭ شەرتىنى ئوغلىغا يەتكۈزۈپتۇ ۋە:

— بۇنداق ئىش شەيتاننىڭمۇ قولىدىن كەلمەيدۇ، نى-يىتىڭدىن يانغىن، — دەپ يەنە نەسىھەت قىپتۇ. بىراق تاز نىيىتىدىن يانماپتۇ. ئۇ ئاخىر ئانىسىنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپ، ئادەم بىلمەيدىغان ھۈنەرنى ئۆگىنىپ كېلىش ئۇ-چۈن تەۋەككۇل كەمىرىنى بېلىگە باغلاپ سەپەرگە ئاتلى-نىپتۇ. كىشىلەردىن سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ، ئاخىر يەتتە تاغنىڭ نېرىسىدىكى يالغۇز بىر جاڭگالدا تۇرىدىغان بىر جادۇگەرنىڭ نامىنى ئاڭلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يول يۈر-سىمۇ مول يۈرۈپ، يەتتە تاغنى يەتتە كۈندە ئاتلاپ بىر جاڭگالغا كەپتۇ. قارىسا، بۇلاق بېشىدا بىر قىز يالغۇز ئولتۇرۇپ چېچىنى تاراۋاتقۇدەك. تاز قىزنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— ئەي پەرىشتە، ئۇسسىدىم، سۇ بەرسىڭىز، ئاچ قال-دىم، نان بەرسىڭىز، — دەپتۇ.

قىز بۇ ناتونۇش يولۇچىغا قاراپ:

— ئاچ قالغان بولسىڭىز نان يەڭ، — دەپ، بىر تاشنى ئېلىپ تازغا سۇنۇپتۇ. تاز بۇ ئىشتىن ئەجەبلەنگەن

بولسىمۇ، ئىلىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئىلىپ قارىسا، قولىدا تاش ئەمەس، قىزىرىپ پىشقان ياغلىق توقاچ تۇرغۇدەك. قىز يەنە:

— ئۇسسىغان بولسىڭىز سۈت ئىچىڭ، — دەپ، بۇلاقتىن بىر كومزەك سۇ ئىلىپ سۇنۇپتۇ، تاز قارىسا، كوزىدا سۇ ئەمەس، سۈت تۇرغۇدەك. تاز شۇنداق قىلىپ قورسىقىنى توقلاپتۇ. قىز تازدىن نىمە سەۋەب بىلەن بۇ ئادەم ئاياغ باسمايدىغان جاڭگالغا كىلىپ قالغانلىقىنى سوراپتۇ. تاز ئۆزىنىڭ ئادەم بالىسى بىلمەيدىغان ھەم كىشى ئىشەنمەيدىغان ھۈنەر ئۆگەنگىلى كەلگەنلىكىنى بايان قىپتۇ.

— ئۇنداق ھۈنەرنى، — دەپتۇ قىز، — يەتتە ئىقلىمدا بىر داداملا بىلىدۇ، ھەتتا شەيتانمۇ بىلمەيدۇ. مەن سىزگە ياردەم قىلاي.

قىز تازنى ئۆيىگە ئىلىپ بىرىپتۇ. قىزنىڭ دادىسى جادۇگەر بولۇپ، جانلىق، جانسىز بولۇپ يەتمىش ئىككى خىل مەۋجۇداتقا ئۆزگىرەلەيدىكەن. ئۇ ھۈنەر ئۆگەنگىلى كەلگەن يىگىتلەرنى يىللاپ قۇلدەك ئىشلىتىپ، ئاز - تولا ھۈنەرنى ئۆگىتىپ قويىدىكەنۇ، ئەمما شاگىرتى كەتمەكچى بولغاندا ھىيلە بىلەن ئۇنى ئۆلتۈرۈۋىتىدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ ھۈنىرىنى قىزىدىن باشقا ئىنس - جىن بىلمەيدىكەن. ئۇ ئارتۇق گەپ قىلماي، تازنى قوبۇل قىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ تاز جادۇگەرنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ قاپتۇ. جادۇگەر تاز-

نى ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئوتۇن ياردۇرۇپ، ئېرىق چاپتۇ-رۇپ، يەر كولىتىپ، كولىغان يەرنى يەنە تىندۇرغۇزۇپ ئىشلىتىپتۇ. نەچچە ئايغىچە تاز كولىمىغان بىر تاپان يەر قالماپتۇ، يارغان ئوتۇنلىرى تاغدەك دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ.

جادۇگەر تازنىڭ ئىشچانلىقىدىن رازى بولۇپ، بىرنەچچە ھۈنىرىنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ. شۇ كۈنلەردە جادۇگەرنىڭ قىزى تازنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ، شۇڭا ئۇ دادىسىدىن ئۆگىنىۋالغان ھۈنەرلەرنى ئوغرىلىقچە تازغا ئۆگىتىپ قويۇپتۇ:

ــ ھەي تاز، دادام سېنى يىراققا ئىشقا بۇيرۇسا يۈگۈرۈپلا مېڭىپ كەتمە، ئاۋۋال ماڭا كېلىپ دېگىن، ــ دەپ جېكىلەپ قويۇپتۇ. تاز بۇ گەپنى ئېسىدە تۇتۇپتۇ.

بىر كۈنى جادۇگەر، ئەمدى قىلدۇرغۇدەك ئىشمۇ قالمىدى، بۇ تاز ئەقىللىق ھەم چېچەن ئىكەن. ئۇ ئەمدى ھۈنەرلىرىمنىڭ ھەممىسىنى بىلىۋېلىشنىڭ كويىغا چۈشتى، ئۇنى ۋاقتىدا كۆزدىن يوقىتاي، دەپ ئويلاپ، تازنى ئالدىغا چاقىرىپتۇ ۋە:

ــ ئاۋۇ دۆڭنىڭ ئارقىسىدا بىر توپ قوي بار، ھەيدەپ كەل، ــ دەپ بۇيرۇپتۇ. تاز:

ــ خوپ، ــ دەپ ماڭماقچى بوپتۇ، ئەمما قىزنىڭ دېگەن گېپى ئېسىگە كېلىپ قىزنى ئىزدەپ بېرىپتۇ.

ــ ئەي پەرىشتە، دادىڭ مېنى دۆڭنىڭ ئارقىسىدىكى قويلارنى ھەيدەپ كېلىشكە بۇيرۇدى، قانداق قىلاي؟ ــ

دەپتۇ تاز.

— بارغىن، ئەمما قولۇڭدىن بۇ كالتەكنى چۈشۈرمە. قويلارنى ھەيدەپ ماڭساڭ، ئالدىڭغا بىر تايغان چىقىدۇ، قورقماي تۇمشۇقىغا بىرلا ئۇر، — دەپ قولىغا بىر كالتەكنى تۇتقۇزۇپ قويۇپتۇ.

تاز قويلارنى ھەيدەپ كېلىۋاتسا، دىگەندەك ئالدىدىن بىر تايغان ئېتىلىپ چىقىپتۇ. تاز تايغاننىڭ تۇمشۇقىغا كەلتۈرۈپ بىرنى ئۇرغانىكەن، ئۇ غىڭشىغىنىچە قېچىپتۇ. ئەسلىدە جادۇگەر تايغان سۈرىتىگە كىرىپ تازنى ئۆلتۈرگىلى كەلگەنىكەن.

تاز قويلارنى ھەيدەپ كەلسە، جادۇگەر ۋاي - ۋايلاپ ياتقۇدەك. تاز ھېچنېمىنى سەزمىگەندەك بولۇپ ئۆز ئىشىنى قىلىپ يۈرۈۋېرىپتۇ. يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، جادۇگەر جاڭگالدىن ئېشەككە ئوتۇن ئارتىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. تاز قىزغا يەنە مەسلىھەت سالغانىكەن، قىز ئۇنىڭغا:

— بۇيرۇغان بولسا بار، ئەمما يولدا ئېشەكتىن چۈشمە، چۈشسەڭ نوختىنى قويۇپ بەرمە. ئېشەكنى چىڭ باغلاپ قويۇپ، ئوتۇننى بولۇشىچە ئارتىپ ئېلىپ كەل، نوختىنى بوش تۇتما، — دەپ يولغا سېپتۇ.

تاز قىزنىڭ دىگىنى بويىچە نوختىنى چىڭ تۇتۇپ، ئوتۇننى بولۇشىچە ئارتىپ ئېلىپ كەپتۇ. بۇ قېتىم راسا ئەدىپىنى يىگەن جادۇگەر تېخمۇ غەزەپكە كېلىپ، تازنى

ئۆلتۈرۈشنىڭ ئۈچىنچى چارىسىنى ئىشلەتمەكچى بوپتۇ. شۇ ئارىلىقتا تاز قىزنىڭ ياردىمى بىلەن جادۇگەرنىڭ ھۇ-نەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىپ بوپتۇ. قىزنىڭ تازغا ياردەم قىلىۋاتقانلىقىنى تۇيۇپ قالغان جادۇگەر تازنى قىد-زىغا تۇيدۇرماي بابلاش نىيىتىگە كەپتۇ. بىر كۈنى ئۇ تاز-نى دەرھال قازناقتىن پالتا ئېلىپ چىقىشقا بۇيرۇپتۇ. جا-دۇگەرنىڭ قىرىق بىر قازنىقى بار ئىكەن. تاز بۇنىڭ قەست ئىكەنلىكىنى بىلمەپتۇ، قىزغىمۇ دېمەپتۇ. ئۇ قىرىق قاز-ناقنىڭ ھەممىسىنى ئاختۇرۇپمۇ پالتىنى تاپالماپتۇ. قىرىق بىرىنچى قازناققا كەلگەندە، جادۇگەر: «دۆت، قارىغۇ، پالتا ماۋۇ ئۆيدە» دەپ تازنى قازناققا ئىتتىرىۋېتىپ، ئىشىكنى ئېتىپ قويۇپتۇ. تاز، ئەمدى تۈگەشتىم، دەپ ئۈمىدىنى ئۈزۈپ ئۆلۈمنى كۈتۈپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا تازنىڭ ئانىسى نەچچە ئايغىچە ئوغلىنىڭ دېرىكىنى ئالالماي، ئۇنىڭ ئار-قىسىدىن ئىزدەپ بۇ جاڭگالغا كېلىپ قاپتۇ ۋە بۇلاق بې-شىدا قىزغا ئۇچراپ، جادۇگەرنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. جادۇگەر: «ئوغلۇڭ ئوتۇنغا كەتتى» دەپ تازنى مومايغا كۆرسەتمەپتۇ. شۇ ئارىلىقتا دادىسىنىڭ ئىشىنى ئۇققان قىز يۈگۈرۈپ قازناقنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ:

— ھەي تاز، جىم ياتامسەن، ئاناڭ كەلدى، سورەن سال! — دەپتۇ.

تاز داد ـ پەرياد كۆتۈرۈپ: «ئانا» دەپ ۋارقىراپتۇ. جا-دۇگەر ئامالسىز تازنى قازناقتىن چىقىرىپ بېرىپتۇ ۋە

بىر پۇرسەتتە ئانا ـ بالا ئىككىسىنى بىراقلا يىغىشتۇرۇش-
نى ئويلاپتۇ. جادۇگەر ئانا ـ بالا ئىككىسىنى بىر ئۆيگە
ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.
تۈن نىسپى بولغاندا، تاز ئانىسى بىلەن تۇيدۇرماي تالاغا
چىقىپ بىر دومىلاپ ئاتقا ئايلىنىپتۇ ـ دە، ئانىسىنى
مىندۈرۈپ يۇرتىغا راۋان بوپتۇ.

ئەتىسى جادۇگەر ئۆز ھۈنىرىنىڭ ئاشكارا بولۇپ كې-
تىشىدىن قورقۇپ، تازنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ.

تاز ئانىسىنى ئېلىپ ئۇدۇل ئۆيىگە كەپتۇ ۋە شاھنىڭ
ئالدىغا بارغاندا كىيگۈدەك كىيىملەرنى ئېلىش ئۈچۈن،
ئانىسىغا:

— مەن بوز ئايغىرغا ئۆزگىرىمەن، مېنى بازارغا ئې-
لىپ چىقىپ يەتتە تىللاغا سات، ئەمما نوختامنى بەرمە، —
دەپتۇ ۋە كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئارىلىقتا ئېگەرلەنگەن،
قۇشقۇن ـ ئۈزەڭگىلىرى ۋاللىداپ تۇرغان ئارغىماققا ئاي-
لىنىپتۇ. موماي ئارغىماقنى بازارغا ئەكىرىپتۇ. ئاتقا شە-
ھەر قازىسىنىڭ كۆزى چۈشۈپتۇ. قازى باھا تالاشمايلا مو-
مايغا يەتتە تىللانى بېرىپ، ئاتنى مىنىپ ھەيۋەت بىلەن
ھويلىسىغا كىرىپ ئاتنى باغلاپتۇ ـ دە، خوتۇنلىرىغا ماخ-
تىنىپ كۆرسەتمەكچى بولۇپ، ئۇلارنى چاقىرغىلى كىرىپ
كېتىپتۇ. دەل شۇ ئارىلىقتا تاز بىر دومىلاپ ئەسلىگە
كەپتۇ ـ دە، شىپپىدە چىقىپ كېتىپتۇ. قازى ماختانغان
ھالدا خوتۇنلىرىنى باشلاپ چىقسا، ئات يوق تۇرغۇدەك.

خوتۇنلىرىنىڭ ئالدىدا ئوسال بولغان قازى ئاتنى ئىزدىتىپ تەرەپ ـ تەرەپكە ئادەم چىقارتىپتۇ.

موماي نوختىنى ئېلىپ ئۆيىگە كەلسە، ئوغلى ئۆيدە ياتقۇدەك. بۇنى كۆرۈپ موماي ئوغلىنىڭ كارامىتىگە قايىل بوپتۇ. ئەتىسى تاز:

ــ ئانا، مەن ئەمدى تۆگىگە ئۆزگىرەي، يەتتە تىللاغا ساتقىن، ئەمما نوختامنى بەرمە، ــ دەپتۇ.

موماي تۆگىنى يېتىلەپ بازارغا كىرىپتۇ. دەل شۇ كۈنى جادۇگەرمۇ تازنى ئىزدەپ يۈرگەنىكەن. ئۇ بىر قاراپلا تۆگىگە ئۆزگىرىۋالغان تازنى تونۇپ قاپتۇ ـ دە، مومايىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ تۆگىڭىزنى قانچىگە ساتىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ يەتتە تىللا، ئەمما نوختىنى بەرمەيمەن، ــ دەپتۇ موماي جادۇگەرنى تونۇماي.

ــ مەن سىزگە ئون تىللا بېرەي، نوختىسى بىلەن بېرىڭ، ــ دەپتۇ جادۇگەر. موماي ئويلىمايلا ماقۇل بوپتۇ. جادۇگەر تۆگىنى سېتىۋالغاندىن كېيىن بىقىنىغا بىگىز سانجىپ، ئۇرۇپ، توختىماي چاپتۇرغىنىچە ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ. جادۇگەرنىڭ قىزى يىراقتىن دادىسىنىڭ تازنى مىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ غەمگە چۆكۈپتۇ ۋە ئۆيىدە بار پالتا ـ پىچاق، كەكە ـ قىغىراقلارنىڭ ھەممىسىنى سۇغا تاشلىۋېتىپتۇ. جادۇگەر تۆگىنى ئېلىپ كېلىپ، پۇت ـ قولىنى باغلاپ يىقىتىپ، بېشىدىن بېسىپ

تۇرۇپ:

— ھەي قىزىم، پىچاقنى ئېلىپ چىق ! — دەپ ۋارقىراپتۇ. قىزى كىرىپ كېتىپ:

— دادا، پىچاق يوق تۇرىدۇ، — دەپتۇ. جادۇگەر:

— پالتىنى ئېلىپ چىق، — دەپتۇ. قىز:

— يوق تۇرىدۇ، — دەپتۇ يەنە تاپالمىغان بولۇپ. جادۇگەر جىلە بولۇپ:

— ھەي قارىغۇ، ماۋۇنى تۇت، ئۇنىڭ بېشىنى باس ! مەن تېپىپ چىقاي، — دەپ قىزىغا تۆگىنى تۇتقۇزۇپ ئۆيگە يۈگۈرۈپتۇ. قىزى شۇئان:

— ھەي تاز، ياتامسەن، سۇرەن سېلىپ قاچامسەن، — دەپتۇ. تاز سۇرەن سېلىپ تىپىرلاشقا باشلاپتۇ. قىز دەر-

ھاللا ئۇنىڭ پۇتلىرىنى يېشىۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تاز بىر دومىلاپ كەپتەرگە ئايلىنىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. جادۇگەر يۇگۈرۈپ چىقسا، قىزى يىغلاپ ئولتۇرغۇدەك، قارىسا، تاز بىر كەپتەر بولۇپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقۇدەك. جادۇگەر شۇئان بىر دومىلاپ لاچىنغا ئۆزگىرىپتۇ ـ دە، تازنىڭ كەينىدىن قوغلاپتۇ. نەچچە تاغنى ئاتلىغاندىن كېيىن تاز بىر دۆۋە شاخ ـ شۇمبىنىڭ ئارىسىغا كىرىۋاپتۇ. جادۇگەر بىر تاشنىڭ ئۈستىدە ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ. تاز سەل دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن، بىر دومىلاپلا قۇشقاچقا ئايلىنىپ پۇررىدە ئۇچۇپ كېتىپتۇ. جادۇگەر تىنماستىن قوغلاپتۇ.

بىرھازا ئۇچقاندىن كېيىن تاز چىرايلىق بىر گۈلزارلىققا كىرىپ قاپتۇ ـ دە، بىرلا سىلكىنىپ گۈللەر ئارىسىدىكى چۈغلۇققا ئۆزگىرىۋاپتۇ. جادۇگەر بىر دەرەخنىڭ ئۈستىدە ساقلاپ تۇرۇپتۇ.

بۇ باغ ئەسلىدە پادىشاھنىڭ قىزى ئۇچۇن ياسالغان چارباغ ئىكەن. شۇ كۈنى مەلىكە باغ سەيلىسىگە چىقىپ، ھېلىقى گۈلزارلىققا كېلىپ قاپتۇ. قارىسا، گۈللەر ئىچىدە قىپقىزىل ئېچىلغان بىر چۈغلۇق تۇرغۇدەك، مەلىكە ئۇنى ئۈزۈپ چېكىسىگە قىسىپتۇ. شۇ زامات جادۇگەر دەرەختىن چۈشۈپ بىر قەلەندەر سىياقىغا كىرىپ: «ھەق، دوست» دەپ مەلىكىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە مەلىكىنىڭ چېكىسىدىكى گۈلنى سوراپتۇ. مەلىكە، بۇ قانداق ئىش، قەلەندەر چارباغقا قانداق كىرگەندۇ؟ قارىغاندا، بۇ خاسىيەتلىك قەلەندەر

ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، چېكىنىسىدىكى گۈلنى ئېلىپ ئۇ-نىڭغا ئۆزىتىپتۇ. شۇ ھامان مەلىكىنىڭ قولىدىكى گۈل بىر سىقىم تېرىققا ئايلىنىپ چېچىلىپ كېتىپتۇ. جادۇ-گەرمۇ بىر دومىلاپ ئالتە چۈجىسى بار مېكىيانغا ئايلىنىپ تېرىقلارنى يېگىلى تۇرۇپتۇ. مەلىكىنىڭ يېنىغا چۈشۈپ قالغان بىر تال تېرىق بىر دومىلاپ يوغان بىر مۈشۈككە ئايلىنىپتۇ-دە، مېكىيان ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغۇچە چۈ-جىلىرى بىلەن قوشۇپ ھەممىسىنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. مەلىكە بۇ كارامەتلەرگە ھەيران بولۇپ تۇرغىنىدا، تاز ئەس-لىي قىياپىتىگە كېلىپ، مەلىكىگە تەزىم بەجا كەلتۈرۈپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ مەلىكىگە ئاشىقى بىقارار ئىكەنلىكىنى، مەلى-كىنىڭ شەرتىنى ئادا قىلىپ، ئىنسان بىلمەيدىغان، كۆرسە ئىشەنمەيدىغان ھۈنەرنى ئۆگىنىپ كەلگەنلىكىنى بايان قىپتۇ. مەلىكىمۇ تازنىڭ باتۇرلۇقى، پەم - پاراستى ھەم ساداقىتىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىپتۇ. پادىشاھمۇ لەۋزىدىن يانماي، قىرىق كېچە - كۈندۈز شاھانە توي قىلىپ، قىزىنى تازغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ تاز مەلىكە بىلەن بىللە ئۆتۈپتۇ. شاھ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇ يۇرتنى ئادىل سوراپ، جادۇگەرلىك ھۈنىرىنى كۆڭلىدىلا ساقلاپ، ئاخىر ئۆزى بىلەن بىللە ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن بۇيان بۇ ھۈنەرنى ھېچ كىشى بىلمەيدىكەن. خەلق ئىچىدە ئۇلاغ ساتسا نوختىنى ساتمايدىغان ئىش مانا شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

هيلىگەر تۈلكە

بىر توپ توخۇ يالاڭ تاج خورازغا ئەگىشىپ، تۈلكىنىڭ ئۇۋىسىدىن ئەرز قىلغىلى ئېيىقنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

— ئېيىق پالۋان، — دەپتۇ ئۇلار، — شۇم تۈلكە بىزگە كۈن بەرمەس بولدى، ھېچقايسىڭلاردىن ئەيمەنمەستىن، بىر توخۇلارنى قىرغىنى قىرغان.

— تۈلكىما؟ ! ئۇ مۇتتەھەمنىڭ جاجىسىنى ئۆزۈم بېرەي، — دەپتۇ ئېيىق، ئاندىن تۈلكىنى چاقىرتىپ كەپتۇ. تۈلكە قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ:

— ئېيىقباي، مەن سىزنىڭ بىقىنىڭىزغا تاش پاتمىسۇن دەپ، پەي ياستۇق تەييارلاشنىڭ غېمىدە بولدۇم، — دەپ قولتۇقىدىكى بىر ياستۇقنى ئېيىققا ئۇزىتىپتۇ، — مەن سىزنىڭ غېمىڭىزدە يۈرسەم بولار مېنى يامان دەپ سىزگە ئەرز قىلىشىپتۇ...

ئېيىق يۇمشاق تەكيىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، توخۇلارغا:

— يوقىلىڭلار، ئەخمەقلەر ! ئىككىنچى مۇنداق بىمەنە

سۆزلەرنى كۆتۈرۈپ مېنىڭ ئالدىمغا ئەرز قىلىپ كەل-مەڭلار ! — دەپ، توخۇلارنى قوغلىۋېتىپتۇ.

شۇ كېچە يەنە ئىككى توخۇنىڭ شورى قۇرۇپتۇ. توخۇلار ئەمدى بۆرىگە ئەرز قىپتۇ.

— تۈلكىنىڭ دەستىدىن قىينالدۇق، — دېيىشىپتۇ ئۇلار. بۆرە تۈلكىنى ھەيدىتىپ كەپتۇ.

— بۆرە جانابلىرى، مەن بىقىنىڭىزغا قاتتىق يەر پاتمىسۇن دەپ ياستۇق ئەكەلدىم. ئۇ پۆپۈكلۈك ئەخمەقلەر سىزنىڭ غېمىڭىزدە يۈرگىنىمنى بىلمەيدۇ، — دەپتۇ تۈلكە قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ.

بۆرە پەي ياستۇققا يۆلىنىپ راھەتلىنىپتۇ ـ دە، توخۇلارغا ۋارقىراپ:

— كۆزۈمدىن يوقىلىڭلار، پايپاقلىق پۆپۈكلەر ! تۈلكە ئىشنى بىلىپ قىلىدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن خەيرلىك ئىش قىلغانلارنىڭ ئۈستىدىن ماڭا ئەرز قىلىپ كەلمەڭلار ! — دەپتۇ.

توخۇلار بۇ قېتىممۇ دەرد ـ ئەلەم چېكىپ قايتىپ كېتىپتۇ. شۇ كېچىسى يەنە ئۈچ توخۇ تۈلكىگە يەم بوپتۇ. ئەتىسى توخۇلار تايغانغا بېرىپ ئەرز قىپتۇ. تۈلكە تايغاننىڭمۇ ياستۇق بېرىپ:

— سىزنىڭ غېمىڭىزنى قىلىپ يۈرگەنىدىم، — دەپتۇ. تايغان ياستۇققا قارىماپتۇ. ئۇ:

— بۇ شۇم تۈلكىنىڭ شورىنى قۇرۇتۇڭلار ! — دەپ،

تۆت كۆز، ئاق تۆش بويناقلارغا بۆيرۆپتۇ. ئىتلار تۈلكىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ راسا تالاپتۇ.

— ئەمدى تۈلكىنى چۆلگە قوغلاڭلار! — دەپتۇ تاي- غان، — بولمىسا، توخۇلارنىڭ گۆشىنى ئۆزى يەپ، پېيىنى «ئۇلۇغ»لارغا تەقدىم قىلىپ، يەنە تېخى خېلى بىرلىرىنى ئالدايدۇ بۇ ھىيلىگەر!

شۇنىڭدىن كېيىن شۇم تۈلكىنىڭ شورى قۇرۇپ، چۆلدە يۇرىدىغان بوپتۇ. تايغاننىڭ ئادالىتى بىلەن توخۇلار خاتىرجەم تۇخۇملىرىنى تۇغۇپ، چۈجىلىرىنى چىقىرىپتۇ.

تۈلكىنىڭ يولۋاسنى بابلىشى

بۇرۇن جاڭگالدا ياۋايى ھايۋانلار ناھايىتى كۆپ ئىكەن، ئۇلار بىر - بىرى بىلەن شۇنداق ئۆم ئىكەنكى، ئانا - بالا، ئاكا - ئۇكا، ئېگىچە - سىڭىل بولۇپ ياشايدىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ، بىر ماختانچاق يولۋاس ھايۋانلارغا پادىشاھ بولۇپ قاپتۇ. يولۋاس شۇ كۈندىن باشلاپ تېخىمۇ كۆرەڭلەپ، ھايۋانلار ئارىسىغا نىزا سېلىپ، ئۇلارنى پارچىلاشقا باشلاپتۇ، ياۋۇزلۇقى ھەددىدىن ئېشىپ، ئالدىغا ئۇچرىغانلا ھايۋاننى تۇتۇپ يەپ، يېمىسە بوغۇپ ئۆلتۈرگىلى تۇرۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھايۋانلار بۇ جاڭگالدا تۇرالماي، تەرەپ - تەرەپكە پىتىراپ كېتىپتۇ. يولۋاسنىڭ يېنىدا پەقەت بىر قېرى تۈلكىلا قاپتۇ.

ئايلار، يىللار ئۆتۈپ، ھايۋانلار يەنە كۆپىيىپ، بىر كۈنى يەنە بىر قېلىن جاڭگاللىققا يىغىلىپ، يولۋاسنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامال - چارىسى ئۈستىدە كېڭەش ئۆتكۈزۈۋاتسا، ھېلىقى قېرى تۈلكە كېلىپ ئۇلارغا قېتىلىپتۇ - دە، ئۆزىنىڭ دەرد - ئەلەمىنى سۆزلەپ، يولۋاس-

نىڭ ئۈستىدىن شىكايەت قىپتۇ. كېڭەش خېلىغىچە داۋام قىپتۇ، ئاخىردا ھايۋانلار، يولۋاسنىڭ خوي - مىجەزىنى بىلىدۇ، دەپ، ھېلىقى قېرى تۈلكىگە يولۋاسنى يوقىتىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇپتۇ. قېرى تۈلكە ماقۇل كۆرۈپتۇ.

قېرى تۈلكە ئەتىسى يولۋاسنىڭ ئۇردىسىغا بېرىپتۇ ۋە توققۇز تەزىم بىلەن ئالدىغا كىرىپتۇ. ئۇ يولۋاسقا قاراپ:

— جانابىڭىزغا بىر تېتىملىق ئوزۇق ئېلىپ كېلەي دېگەن ئۈمىدتە ئوۋغا چىققانىدىم، كەچ كىرىپ كېتىپ، بىر كاماردا سىزنى، ئاتىڭىز ئالىيلىرى بىلەن بىللە ئۆتـ-كەن كۈنلەرنى ئويلاپ يېتىپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئاخشىمى ئاتىڭىز ئالىيلىرى چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ، — دەپتۇ. يولۋاس ئاچچىقىدىن يېنىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— سەن قېرى، ئاتام بىلەنمۇ بىللە بولغانمىدىڭ؟ سۆز-لە، ئاتام قانداق كىشى ئىدى؟ — دەپتۇ تۈلكىگە.

— ئاتىڭىز ئالىيلىرى، — دەپتۇ تۈلكە، — ئالىيجاناب ئىدى، رەھىمتىنىڭ قەددى - قا-مىتى، تەقى - تۇرقى، خوي - مى-جەزى، قىلىق - ئادەتلىرى سىزگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخ-شايتتى، خالىغان چاغلىرى سايا-ھەتكە چىقاتتى، خالىغان چاغلى-رى تاغدىن تاغقا سەكرەپ بەدەن چېنىقتۇراتتى.

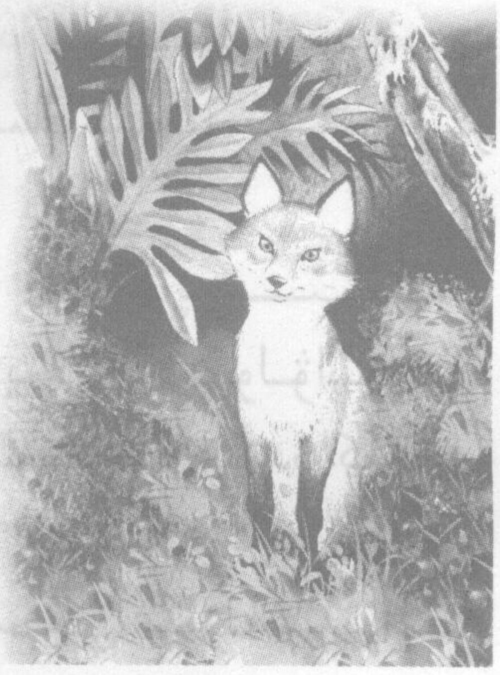

ماختانچاق يولۋاس خۇش بولۇپ، چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ كۈلۈپتۇ، كېرىلىپ تۇرۇپ:

— ئاتامنىڭ پەزىلەتلىرىنى نېمىشقا بۇرۇنراق سۆزلەپ بەرمىدىڭ؟ — دەپتۇ. تۈلكە:

— تەقسىر، ئاتىڭىز جاھاندا تەڭدىشى يوق باتۇر ئىدى، بىر سەكرەپ بۇ تاغدىن ئۇ تاغقا چىقاتتى، يەنە بىر سەكرەپلا چوققىغا چىقاتتى. ئاتىڭىز بۇ ماھارەتنى ئۇردا ئالدىدىكى ياردىن سەكرەپ يۈرۈپ يېتىشتۈرگەن. «ئاتا ئىزىنى بالا باسىدۇ» دېگەن گەپ بار، مانا ھازىر سىز ئاتىڭىزنىڭ ئىزىنى باستىڭىز، — دەپتۇ.

ماختانچاق يولۋاس ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، قېرى تۈلكىنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ، ئۆزىنى ئاتىسى سەكرەپ ماھارەت يېتىلدۈرگەن يار بويىغا باشلاپ چىقىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. تۈلكە ئۇنى تاغقا باشلاپ چىقىپ ھەم چوڭقۇر، ھەم كەڭ بىر يەرنى كۆرسىتىپتۇ ـ دە:

— ئاتىڭىز رەھمەتلى مانا مۇشۇ ياردىن ھەر كۈنى ناشتىدىن ئىلگىرى ئۇ ياققا بىر، بۇ ياققا بىر سەكرەپ ئۆتەتتى، — دەپتۇ. يولۋاس مەيدىسىگە مۇشتلاپ، ئالچاڭلاپ مېڭىپ تۇرۇپ:

— مەنمۇ ئاتا

بالىسى، ــ دەپتۇ.

ــ راست، مۇبادا سىز ئاتىڭىزدەك سەكرىسىڭىز، تىپ-تىنىڭىز ساغلام بولۇپ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەتتىڭىز، دۆلىتى-ڭىز زىيادە، پۈتۈن جاھان ئىلكىڭىزدە بولاتتى، ــ دەپتۇ تۈلكە.

يولۋاس ئەتىسى ئەتىگەندىن باشلاپ ياردىن ئۇياقتا بىر، بۇياقتا بىر سەكرەشكە ۋەدە قىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە يولۋاس قېرى تۈلكىنى باشلاپ يار بويىغا كەپتۇ. يولۋاس سەكرىمەكچى بولۇپ يۈگۈرۈپ كېلىپ توختاپ قاپتۇ. قاراپ تۇرغان تۈلكە:

ــ مانا ـ مانا، ئاتىڭىز ئالىيلىرىمۇ خۇددى سىزدەك بىر يۈگۈرۈپ، بىر توختاپ، يەنە بىر يۈگۈرۈپلا سەكرەپ ئۆتۈپ كېتەتتى، ــ دەپ يولۋاسقا مەدەت بېرىپتۇ. يولۋاس بار كۈچىنى يىغىپ بىر سەكرىگەنىكەن، چوڭقۇر يارنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئىككى پۇكلىنىپ چۈشۈپتۇ، ئۇستىخان-لىرى سۇنۇپ، ئىچ ـ باغرى چۇۋۇلۇپ، قىمىر قىلالماي قاپتۇ. تۈلكە ئاستا يارغا چۈشۈپ، يولۋاسنىڭ قۇيرۇقىدىن يېيىشكە باشلاپتۇ. جېنى تۇمشۇقىغا بېرىپ قالغان يولۋاس:

ــ هەي، هال سورىماي، نېمە قىلىۋاتىسەن؟ ــ دەپ-تۇ. تۈلكە يولۋاسنىڭ بېشىنى دەسسەپ تۇرۇپ:

ــ نېمە قىلغىنىم بولاتتى، ئاتىڭىزنى قانداق بابلىغان بولسام، سىزنىمۇ شۇنداق بابلاۋاتىمەن، ــ دەپتۇ.

قوينىڭ قايسىسى يېدى

بۆرۈن بىر تاغلىق يېرىدا بىر ئۆۋچى بولۇپ، ئۆيىدە باققان قويى تۇيۇقسىز يوقىلىپ كېتىپتۇ، ئىزدەپ ھېچ يەردىن تاپالماپتۇ. شۇڭا، ئۇ غەزەپلىنىپ، جاڭگالدىكى بۆرە، تۈلكە قاتارلىق كاتتىلارغا: «قويۇم يوقىلىپ كەتتى، قايسىڭ يەپ كەتكەن بولۇشساڭ ئۆزۈڭنى مەلۇم قىلىش! بولمىسا، نەسلىڭنى قۇرۇتىمەن!» دەپ جاكارلاپتۇ. بۇنى ئىشىتكەن بۆرە، تۈلكە قاتارلىقلار ئۆۋچىنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ بىر ئورۇندا تۇرالماپتۇ ۋە بىر - بىرى بىلەن ئۆزئۆنغىچە كۇسۇلدىشىپتۇ. ئەتىسى تۈلكە ئۆيمۇئۆي نايىناقلاپ بېرىپ، جاڭگالدىكى بارلىق ھايۋانلارغا:

— ئەتە بۆرە بېگىمنىڭ ھۇزۇرىغا يىغىلىڭلار، زۆرۈر گەپ بار! — دەپ ئۇقتۇرۇپتۇ.

دېگەندەك ئەتىسى پۈتۈن جاڭگال ئەھلى — ياۋا مۇشۈكتىن تارتىپ چاشقانلارغىچە، ھەتتاكى قورقۇنچاق توشقانغىچە تولۇق يىغىلىشىپتۇ.

— ھەممىڭلارغا، — دەپتۇ تۈلكە خۇشامەتچىلىك بىلەن

ھجىيىپ ۋە ئىرغاڭشىپ ئوتتۇرىغا چىقىپتۇ، نايناقلاپ-
تۇ، — جانابىي بۆرە بېگىمنىڭ مۇھىم ئۇقتۇرۇشى بار،
دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار!

تۈلكە بۆرىگە ئېگىلىپ چوڭقۇر تەزىم قىلىپ، ئۇنى
سۆزگە تەكلىپ قىپتۇ. ئىككى كۆزى قانغا تولغان، ئاغزى -
بۇرنى قان يۇقى، تەرى سۆرۈن بۆرە بەگ ھەيۋە بىلەن يۆ-
تىلىپ قويۇپ، كېكىردىكىنى قىرىپ، ئاندىن سالاپەت بى-
لەن ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە، ئالدىدىكى جامائەتكە
گىدەيگەن ھالدا گەپ باشلاپتۇ:

— خالايىق! ئۇۋچى غوجامنىڭ بىر قويى يوقىلىپ
كەتكەنىكەن، بۇنى بىز جاڭگال ئەھلىدىن كۆرۈۋاتىدۇ. كىم
يېگەن بولسا ئۆزىنى مەلۇم قىلمىسا، ھەممىمىزنىڭ نەس-
لىنى قۇرۇتماقچى، شۇڭا بىر قوي ئۈچۈن ھەممىمىز تۈگەش-

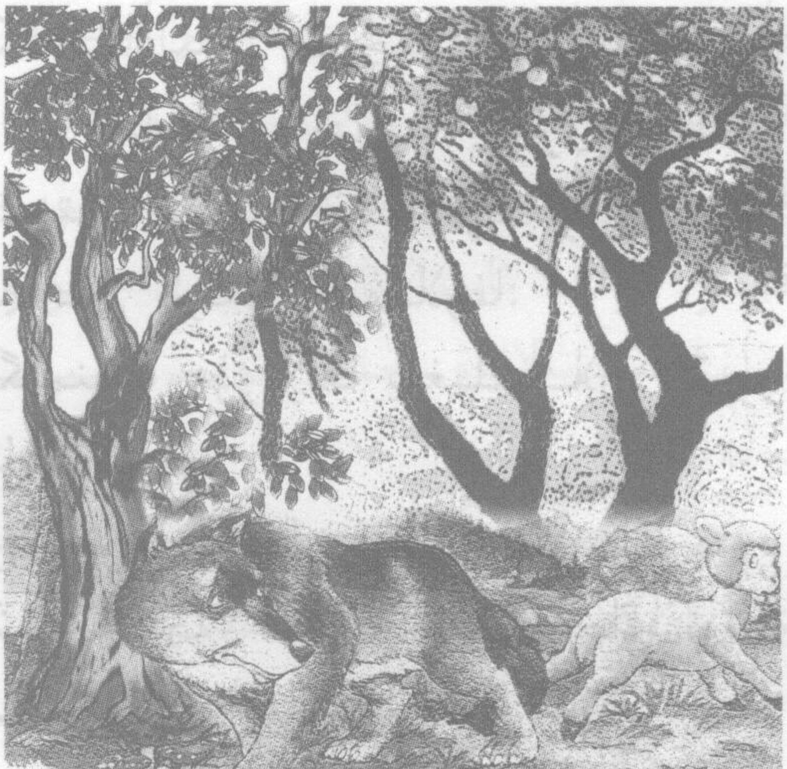

مەيلى، قېنى،
بولايلى... — ئۇ
شۇنداق دەپ، ئار-
قىدىنلا چەكچەيگەن
ۋەھشىي كۆزلىرى-
نى قەھرى بىلەن
ھەممىگە بىر-
بىرلەپ تىكىپ
چىقىپتۇ ۋە يالدى-
ۋۇپتىش ئېسىدىن

چىقىپ قالغان تۇمشۇقىدىكى قان يۇقىنى دەرھال يالىۋې-تىپتۇ، ئارقىدىنلا، — مەنمۇ ئۇ قوينى يېمىدىم ھەم كۆر-مىدىم. ئەگەر يېگەن بولسام راستىمنى دەيتتىم. قېنى چاپسانراق بولۇڭلار، نېمانچە ئېزىلىپ ئولتۇرۇشۇپ كەت-تىڭلار؟ ! — دەپ ئالدىرىتىپتۇ.

ئۇنىڭ ۋەھشىي تۇرقىدىن ۋە ئاچماق گەپلىرىدىن دىرىلدىشىپ، گەپنىڭ تېگىنى چۈشەنگەن ھايۋانلار قوينى كىمنىڭ يەپ كەتكەنلىكىنى بىلىشىپتۇ، لېكىن بېشىغا پالاكەت يېغىپ ئاۋارىچىلىككە قېلىشتىن ئەنسىرىشىپ، ئۇنچىقماي جىم ئولتۇرۇۋاپتۇ.

— مەنمۇ يېمىدىم، — دەپتۇ تۈلكىۋاي ھىيلىگەرلىك بىلەن كۈلۈپ، ناينىاقلاپ تۇرۇپ، — ئەگەر يېگىنىمنى بىلە-رەر يەردە قايسىڭلار كۆرگەن بولساڭلار، يۈز- خاتىر قىلماي دەڭلار !

— مەنمۇ يېمىدىم، — دەپ ئۆزىنى ئاقلاپتۇ ياۋا مۈشۈك.

— مەنمۇ يېمىدىم، — دەپتۇ سۆسەر تۇرە.

شۇنداق قىلىپ، بارلىق گۆشخور ھايۋانلار ئۆزىنى ئاقلاپ ياقىغا چىقىپتۇ. ئاندىن ئوتخور ھايۋانلاردىن ئالدىدا يۈزلۈكرەكلىرى، ئارقىدىن قالغانلىرى ھەر خىل سەۋەب-لەرنى تېپىشىپ سۆزلەپ، كۆرمىگەنلىكە چىقىپ ئۆزلىرىنى ياقىغا ئېلىشىپتۇ.

ئەڭ ئاخىردا قورقۇنچاق ئۆزۈن قۇلاق توشقانجانلا قاپ-

تۇ. ئۇ بىچارە بۇگۇنكى مەجلىسنىڭ مەقسىتىنىمۇ تۇزۇك-
رەك چۈشەنمەيدىكەن. نېمىشقا دېسىڭىز، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس
- يادى: «بۆرە مېنى يەپ قويارمۇ؟» دېگەن جان قايغۇسى
بىلەن ئىكەن.

— ھە، ئۇزۇن قۇلاق! ھەممىيلەن ئۆز گېپىنى دەپ
بولدى. سەن نېمىشقا شۈمشىيىپ، چەكچىيىپ بۇلۇڭغا
كىرىپ كەتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ تۈلكە بىردىنلا قىستاپ.

توشقان بىچارە، مېنى يەۋېتىدىغان بولدى، دەپ، تېخى-
مۇ قورقۇپ تىلى كالۋالىشىپتۇ.

شۇ چاغدا ئەقىللىق تېكىۋاينىڭ رەھمى كېلىپ، سا-
قاللىرىنى ئاپچىلىق بىلەن سىلكىپ، توشقاننىڭ قېشىغا
كېلىپ، مۈڭگۈزى بىلەن بىقىنىغا ئاستا تۈرتۈپتۇ ـ دە،
قۇلىقىغا شىۋىرلاپ ئەقىل ئۆگىتىپتۇ:

— ھەي نادان! ھەممىسى بىر سەۋەب تېپىپ ئۆزىنى
ئاقلاپ بولدى. بۇنداق قورقۇپ جىم ئولتۇرساڭ، ئاخىر بۇ
ئىش ساڭا توقۇلۇپ قالىدۇ. ھەممىسى سېنىڭ گۆش يې-
مەيدىغانلىقىڭنى بىلىدۇ، مۇشۇ سەۋەب بىلەن ئۆزۈڭنى
ئاقلا! بۇنى گۆشخور ھايۋانلار يېگەندۇ، دېگىن!

بىچارە توشقان تىترەپ، ئەمدى ئېغىز ئاچاي دەپ تۇ-
رۇشىغا:

— ھەي ئۇزۇن قۇلاق! خۇدۇكسىنىپ، ئۇنچىقمىغىنىڭ-
غا قارىغاندا، قوينى سەن يېگەن ئوخشىمامسەن؟ ئېيتە! —
دېگەن بۆرىنىڭ دەھشەتلىك ئۈنى جاڭگالدا ياڭراپ كېتىپ-

تۇ. توشقان ھوشىنى يوقىتىپ، تېخىمۇ مەڭدەپ كېتىپتۇ.

ــ راست، راست، ــ دېيىشىپتۇ كۆپلىگەن ھايۋانلار بۆرىنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلەپ ۋە ئۆز بېشىدىن پالاكەتنىڭ ئۇزاقلاۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، ــ قوينى چوقۇم توشقان يەپتۇ، بولمىسا، يۈرەكلىك گەپ قىلغان بولاتتى.

ــ قېنى ئېيتە! ــ دەپتۇ بۆرە تېخىمۇ غالجىرلىق بىلەن قىستاپ ۋارقىراپ.

ــ بولمامسەن، گومۇش! ــ دەپتۇ تۈلكە ئالدىرى-تىپ.

ــ ئەمدى ئىقرار قىلماي بولمىدى، توشقانجان، دەۋەتكىن! سەن ئۈچۈن ھەممىمىز بالاغا قالمايلى! ــ دەپتۇ باشقىلار سالا - سۈلھى قىلىشىپ.

بۇ ئادالەتسىزلىكتىن يۈرىكى ئېچىشىپ تۇرالماي قال-غان تېكىۋاي شۇنچە جامائەتنىڭ توشقاننىڭ گۆش يېمەي، ئوت يەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، ھەقىقەتتىن كۆز يۇ-مۇپ، توشقاننى قۇربان قىلىپ بېرىشكىنىگە غەزەپلىنىپ كېتىپتۇ ۋە بۇ نادانلىق ۋە جاھالەتكە لەنەت ئوقۇپتۇ، ئۆزى ئوتتۇرىغا چىقىپ بۇ ھەقىقەتنى سۆزلەشنى نەچچە رەت ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۆيدە خوتۇنى ئۆچكىخان يىغى تۇغۇتلۇق، ئىككى بوۋىقى يىغلاپ قالغاچقا، دوڭغىيىپ چى-قىپ قىلىپ، ئائىلىسىگە پالاكەت يېتىپ قېلىشتىن ئەن-سىرەپ، بىرەرنەرسە دېيەلمەي، تىت - تىت بولغىنىچە ئىلاجسىز تۇرۇپ قاپتۇ.

شۇ چاغدا توشقانمۇ جان ئۇمىدىدە ھوشىغا كەپتۇ ۋە غەيرەتلىنىپ، ئۆزىنى ئاقلىماقچى بوپتۇ، لېكىن ئەمدىلا ئېغىز ئاچاي دەپ تۇرۇشىغا، كۆزى بۆرىنىڭ دەھشەت بىلەن ھومىيىپ، پارقىراپ تۇرغان كۆزىگە چۈشۈپ، ۋۇجۇدى ئوتتا ئېرىگەندەك يۇمشاپ، ھوشىدىن كېتىپتۇ، ئاغزىدىن بولسا، دېمەكچى بولغان سۆزىنىڭ ئەكسى چىقىپتۇ:

— قوينى، مە ... مە ... مەن، يې ... يې ... يېدىم...

شۇنداق قىلىپ، بىچارە توشقان قورقۇنچاقلىقىنىڭ كاساپىتى بىلەن ياۋۇز بۆرىنىڭ تۆھمىتىنىڭ ئېچىنىشلىق قۇربانى بوپتۇ.

مومای بىلەن بۆرە

بۆرۆن بىر مومای بولغانىكەن. ئۇ يېزىنىڭ چەت بىر يېرىدىكى ئېرىدىن قالغان كوزلەكتە يالغۇز ياشايدىكەن. مومايىنىڭ بارى - يوقى بىرلا قوزىسى بولۇپ، ئۇنىڭدىن باشقا توخۇ، ئىت چاغلىق نەرسىسىمۇ يوق ئىكەن. شۇ قوزىسى بىلەن مەلىكە بولۇپ، ئۆزۈن كۈنلەرنى قىسقارتىپ، كۆڭۈلسىز چاغلىرىنى خۇش قىلىپ يۈرىدىكەن. مومای قوزىسىنى تاغنىڭ ئاياغ بېسىلمىغان جايلىرىدىكى ئەڭ يۇمران ئوتلاردىن، ئەڭ سۈزۈك ۋە سالقىن بۇلاق سۇلىرىدىن ئەكىلىپ باقىدىكەن، ئەتە - ئاخشىمى ئۆزى بىلەن بىللە ئەگەشتۈرۈپ يۈرىدىكەن. مومای تاغقا ئوت ئەكىلىشكە ماڭغاندا: «ئىشىكنى ئىچىدىن ئىلىۋالغىن، مەن كەلمەي تۇرۇپ تالا - تۈزگە چىقمىغىن، ئىشىكنى مېنىڭدىن باشقا ھېچكىمگە ئېچىپ بەرمىگىن» دەپ، قوزىنى ئۆينىڭ ئىچىدە قالدۇرۇپ كېتىدىكەن. مومای تاغنىڭ ئاياغ بېسىلمىغان جايلىرىدىكى ياپيېشىل ۋە ئەڭ يۇمشاق ئوتلارنىڭ ئۇچ - ئۇچلىرىدىن تىرنۇپلىپ قاپقا سالىدىكەن، سالقىن ۋە ئەڭ

سۈزۈك بۇلاق سۈيىدىن بىر كومزەككە ئالىدىكەن، كۆن چۈشتىن ئېگىلگەن چاغلاردا قايتىپ كېلىدىكەن ـ دە:

تۇر ـ تۇر، قوزام، تۇر ـ تۇر،
ئوتنىڭ ئۇچىنى ئەكەلدىم.
تۇر ـ تۇر، قوزام، تۇر ـ تۇر،
سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئەكەلدىم.

دەيدىكەن. قوزا موماينىڭ بۇ شەرتلىك چاقىرغىنىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئىشىكنى ئاچىدىكەن ۋە موماينىڭ ئېلىپ كەلگەن ئوتلىرىنى يەپ، سۈيىنى ئىچىدىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن موماي ئۇنى ئەگەشتۈرۈپ چىقىپ سەيلە قىلىدىكەن.

بۇ قوزىغا كۆپتىن بېرى بىر بۆرىنىڭ كۆزى چۈشۈپ، ئۇنى يېيىشنىڭ قەستىدە بولسىمۇ، لېكىن يېيىشنىڭ ئېپىنى تاپالماي يۈرىدىكەن، چۈنكى ئۇ قوزا ئەتە ـ ئاخشىمى مومايدىن زادىلا ئايرىلمايدىكەن، كۈندۈزلىرى موماي تاغقا كەتكەن ۋاقىتلاردا بولسا، ئۆيدىن تاشقىرى چىقمايدىكەن.

موماي تاغقا كەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بۆرە قوزىنىڭ ئۆيدىن چىقىشىنى پايلاپ، بىر بۇك تىكەن تۇۋىدە ئۇزاق ماراپ يېتىپتۇ، لېكىن قوزا چىقماپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن موماي قايتىپ كەپتۇ، بۆرە بولسا، ئەلەمدىن قۇرۇق ئاغزىنى كۆشەپ كېتىپ قاپتۇ. ئەتىسىمۇ بۆرە موماي تاغقا

كەتكەن ۋاقتىدا كېلىپ، يەنە ماراپ يېتىپتۇ، لېكىن بىر-ھازا كۈتۈپ يېتىپ، قوزا چىقمىغاندىن كېيىن ئاچچىقىدا ئۆينىڭ پەنجىرىگە كەپتۇ- دە، ئالداپ بېقىپتۇ، قورقۇتۇپ بېقىپتۇ، چىقىرالماپتۇ. پەنجىرە ۋە ئىشىكلەرنى ئۇرۇپ بېقىپتۇ، ئىچكىرىگە كىرەلمەپتۇ. قوزا بولسا ئۈن چىقارماي جىمجىت تۇرۇۋاپتۇ. شۇ ئارىدا يەنە موماي كېلىپ قاپتۇ- دە، بۆرە ئەلەم بىلەن: «خەپ سېنى، توختا!» دەپ قېچىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۆرە مومايىنىڭ ئىشىكنى نېمىدەپ ئاچقۇزىدىغانلىقىنى بىلىۋېلىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. ئەتىسى مومايىنىڭ كېلىدىغان ۋاقتىدا ئۆيگە يېقىن بىر دالدا يەرگە مۆكۈنۈۋېلىپ، قۇلاق سېلىپ يېتىپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن موماي بىر قاپتا يۇمشاق ئوت، بىر كومزەكتە سۈزۈك سۇ كۆتۈرۈپ كېلىپ:

تۇر - تۇر، قوزام، تۇر - تۇر،
ئوتنىڭ ئۈچىنى ئەكەلدىم.
تۇر - تۇر، قوزام، تۇر - تۇر،
سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئەكەلدىم.

دېگەندە، قوزا ئىشىكنىڭ ئىلغىلىرىنى شاراققىدە ئېچىپ، مومايىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ ئەركىلەپ ئويناقلاپتۇ. بۇنى كۆرگەن بۆرە كۆڭلىدە، ئەمدى تىلىڭنى بىلدىمغۇ، قولۇمغا چۈشكىنىڭ چۈشكەن، دەپ كېتىپتۇ.

بۆرە بىر جاڭگاللىققا بېرىپ تاڭ ئېتىشىنى تاقەتسىز-لىك بىلەن كۈتۈپ، مومايىنىڭ ھېلىقى شەرتلىك سۆزلىرى-نى يادلاپتۇ. تاڭ ئېتىپ كۈن چىققاندا، موماي قاپ بىلەن كومزىكنى كۆتۈرۈپ تاغقا كېتىپتۇ. بۆرە ئۆينىڭ ئەتراپى-نى بىردەم ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ ـ دە، كېيىن ئىشىك ئالدىغا كېلىپ:

تۇر ـ تۇر، قوزام، تۇر ـ تۇر،
ئوتنىڭ ئۇچىنى ئەكەلدىم.
تۇر ـ تۇر، قوزام، تۇر ـ تۇر،
سۇنىڭ سۈزۈكىنى ئەكەلدىم.

دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان قوزا ھەيران بولۇپ، بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەن-مەپتۇ، ئىشىكنى ئاچاي دېسە، بىرىنچىدىن، مو-مايىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشى-مىغۇدەك، ئىككىنچىدىن، مومايىنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى ئەمەس، تېخى ئە-تىگەن، ئاچماي دېسە، بەلكى موماي يېقىن يەر-

گە بىرپىلا ئالدىراپ قايتىپ كەلدىمىكىن، ئىلدام مېڭىپ كەلگەنلىكتىن ھاسىراپ ئاۋازى ئۆزگىرىپ قالدىمىكىن، دەپ، ئىككى خىيالدا قىلىپ تۇرغاندا، بۆرە يەنە ھېلىقى شەرتلىك سۆزلەرنى تەكرارلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قوزا تەۋەككۇل دەپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ - دە، ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئۆزى ئىشىكنىڭ كەينىگە مۆكۈنۈۋاپتۇ. ئىشىك ئېچىلىشى بىلەنلا ئۆيگە ئوقتەك ئېتىلىپ كىرگەن بۆرە قوزىنى كۆرمەي قاپتۇ، بىراق كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرغان

ئاچ بۆرىنى كۆرگەن بىچارە قوزا قورققىنىدىن ۋارقىرىۋېتىپتۇ. شۇ چاغدا بۆرە قوزىنى بىر چىشلەپ بېسىپتۇ - دە، يەپ چىقىپ كېتىپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن موماي كەلسە ئىشىك ئوچۇق تۇرغۇدەك، ئۆيگە كىرسە قوزىسىنىڭ پەقەت ئۇستىخانلىرىلا قالغان. شۇنىڭدىن كېيىن موماي «ئاھ» دەپتۇ - دە، لېۋىنى چىشلەپتۇ، سەن بۆرىگە بىر كۆرسەتمىسەم،

توختا، دېگەن ئوينى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويۇپتۇ.

بىر كۈنى موماي يەنە بىر قوزا سېتىۋېلىپ كەپتۇ، ئۇنىمۇ خۇددى ئاۋۋالقى قوزىغا ئوخشاش بېقىشقا باشلاپتۇ. بىر كۈنى موماي بوسۇغىنىڭ تۈۋىنى چوڭقۇر ئورا قىلىپ كولاپتۇ، تونۇرغا ناھايىتى كۆپ ئوتۇن يېقىپ، ئۇنىڭ قوـ قاسلىرىنى ھېلىقى كولىغان ئورىغا تۆكۈپتۇ ـ دە، ئۇستـ تىنى بوش قىلىپ، بىلىندۇرمەي يېپىپ قويۇپتۇ. ئۆزى قاپ بىلەن كومزەكنى كۆتۈرۈپ تاغقا ماڭغان بولۇپ كېـ تىپتۇ ـ دە، ئاستاغىنا قايتىپ كېلىپ، ئىشىكنىڭ كەيـ نىگە مۆكۈنۈۋاپتۇ.

بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن بۆرە مومايىنى كېتىپ قالدى دەپ ئويلاپ، بۇ قوزىنىمۇ يېمەكچى بولۇپ كەپتۇ ۋە: «تۇر ـ تۇر، قوزام، تۇر ـ تۇر» دەپ ئىشىككە يېقىنلىشىشى بىلەـ لەنلا، پالاققىدە ئورىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭدىكى قوـ قاستا ئۆتلىنىپ، ئاۋازىنىڭ بارىچە چىرقىراپتۇ. شۇ چاغدا موماي چىقىپ: «ھە، قوزا يېگەندە مەززە قىلغان بولغىيتـ تىڭ، ئەمدى ئۇنىڭ جازاسىنىمۇ تارتىپ باق!» دەپ كۈـ لۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۆرە قوزىغا قەست قىلىمەن دەپ، ئاخىر ئۆزى قوقاستا كۆيۈپ ئۆلۈپتۇ.

شەيتاننىڭ تىجارىتى

كونىلەرنىڭ بىرىدە بىر كىشى ئېغىر يۈك ئارتىلغان ئېشەكنى ھەيدەپ ناھايىتى ئالدىراش كېتىۋاتقان شەيتان بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ ۋە ھەيرانلىق بىلەن سوراپتۇ:

— ئى شەيتان، مۇنچە ئالدىراپ نەگە ماڭدىڭ؟ ئېشەككە ئارتىۋالغىنىڭ نېمە؟

— نەگە ماڭاتتىم، — دەپتۇ شەيتان، — سودا - سېتىق قىلغىلى ماڭدىم. ئېشەككە ئارتىۋالغىنىم ئوخلىساڭ چۈشۈڭگىمۇ كىرمەيدىغان بازىرى ئىتتىك مال.

— سودىگەرچىلىك قىلاي دېدىم دېگىن، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى، — ئۇنداقتا، سېنىڭ ساتىدىغان مېلىڭ قانداق مال؟

— بۇ ماللارنىڭ ئىسمى كىبىر، ھەسەت، تەمەننا، خىيانەت، كاززاپلىق، رىيا - مەككارلىق دېيىلىدۇ، — دەپتۇ شەيتان.

شەيتاننىڭ سۆزىگە ھەيران بولغان كىشى يەنە سوراپتۇ:

— ئى شەيتان، سەن ئىسمىنى ئاتىغان بۇ نەرسىلەر

مال ئەمەس، ساپلا گۇناھقۇ؟ بۇنداق نەرسىلىرىڭنى كىممۇ ئالار؟

— ئالىدۇ، — دەپتۇ شەيتان، — مەسىلەن، كىبىرنى بىلىمىنىڭ تايىنى يوق چالا موللىلار ئالىدۇ، ھەتتا يېتىشمەي تالىشىپمۇ قالىدۇ، چۈنكى چالا موللىلار كىبىرگە ناھايىتى ھېرىسمەن كېلىدۇ. ئۇلار نامدارلارغا نەچچە پۈكلىنىپ سالام قىلىدۇيۇ، ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ سالىمىنى ئېلىك ئېلىشنىڭ ئورنىغا قولىدىكى ھاسىسىنى تەڭلەپ پوپوزا قىلىپ قويۇپ ئۆتۈپ كېتىشىدۇ. مانا بۇ كىبىر بولماي نېمە! ھەسەتنى كىشىلەرنىڭ پايدىسىغا، بەختىگە چىدىمايدىغان كىشىلەر ئالىدۇ. بۇنىڭ خېرىدارلىرى ئىچىدە ئەمەلدارلار، ھەتتا پادىشاھلارمۇ بار. بۇنداق ئەمەلدارلار ئەمەل - مەنسەپ كويىدا بىرى يەنە بىرىنى كۆرەلمەي، ئورنىغا تىقىش ئۈچۈن پادىشاھقا چاقىدۇ، مەندىن ئېشىپ كېتەرمىكىن، دېگەن خىيال بىلەن پىتنە - پاسات تېرىيدۇ. دىمەك، ھەسەتخورلۇق شەھەردىمۇ، سەھرادىمۇ، ئەمەلداردىمۇ، پۇقرادىمۇ، ئوردىدىمۇ بار. مەن ئۇنى ھەر جايىنىڭ، ھەركىمنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ ساتىمەن. تەمەننانى ئۆزىنىڭ ئەمەل - ئىبادىتىنى باشقىلاردىن يۇقىرى چاغلاپ، مەن كۆپ ئەمەل - ئىبادەت قىلدىم، مەنچىلىك ئىستىقامەتلىك كىشى تېپىلمايدۇ، پالانى ئۇنداق، پۇستانى مۇنداق دەپ، ئۆزىنى ھېچكىمگە تەڭ قىلمايدىغان ئەخمەقلەر ئالىدۇ. بۇ خىلدىكى كىشىلەر «تەمەننا مېلى»نى قىممەت باھادا

سېتىۋالىدۇ. خىيانەت ـ كاززاپلىقنى قىسمەن نائەھلى ئېـ
لىپساتارلار كۆپرەك ئالىدۇ. ئۇلار جىك ـ تارازا، گەز ـ
مېتىرلارنى ساق تۇتمايدۇ، خېرىدارلارنى بابلىماقنىڭ غېـ
مىدە يۈرىدۇ، ئەرزان مالغا قىممەت باھا قويىدۇ. بەزىلەر
قەسەم بىلەن كاززاپلىقنى يوشۇرىدۇ. ئۇلار ھەتتا ئۆزىنىڭ
خوتۇن ـ بالىلىرىغىمۇ راست گەپ قىلمايدۇ. بۇ خىل
مالغا ئەنە شۇ خىلدىكى كىشىلەر تازا ئېھتىياجلىق. رىيا ـ
مەككارلىقنى خالىس خىزمەت قىلمايدىغان كىشىلەرگە سا ـ
تىمەن. بۇنداقلار مەيلى ئىبادەت قىلسۇن، مەيلى ئىش ـ
ھەرىكەتتە بولسۇن، ھەممىنى مەلۇم غەرەزدە قىلىدۇ. ئۇلار
ئاتا ـ ئانىسىغا بولسۇن، تەربىيە بەرگەن ئۇستازلىرىغا
بولسۇن خالىس خىزمەتتە بولمايدۇ.

شەيتان ئاخىردا شۇنداق دەپتۇ:

— ئەي يولۇچى، ئەگەر مېنىڭ سۆزۈمگە پۈتمىسەڭ
ۋە ياكى ماللىرىمنىڭ خېرىدارلىرىنىڭ كۆپ ئىكەنلىكىگە
ئىشەنمىسەڭ، مەن بىلەن بىللە جاھان بازىرىغا بارغىن.
ناۋادا كېرەك بولسا خالىغان ماللىرىڭنى سېتىۋال، —
دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى شەيتانغا مىڭ لەنەت، ئۇنىڭ ماللىرىنى
سېتىۋالغۇچىلارغا يۈز مىڭ نەپرەت ئوقۇپ، ئاشۇ خىل
ماللارنى ئالىدىغان خېرىدارلارنىڭ چىقماسلىقىنى ئاللادىن
تىلەپ، ياقىسىنى چىشلىگىنىچە ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ.

Document generated by Anna's Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
  "filename": "6a2U6ay855qE55Sf5oSPIOe7tOWQvuWwlOaWh180MDIwOTg2OC56aXA=",
  "filename_decoded": "\u9b54\u9b3c\u7684\u751f\u610f \u7ef4\u543e\u5c14\u6587_40209868.zip",
  "filesize": 31438629,
  "md5": "d99aa5f2d0a097ec19f81363d4277a7e",
  "header_md5": "f5e687a88ee285f7b590873f0c1bfd26",
  "sha1": "88b5335c5890b358f432d23c3b7e4bde812722e5",
  "sha256": "4a24af91b3fc1ce1f40500c5c630b100f3055436deae571f3b8222382f72a4bd",
  "crc32": 747950664,
  "zip_password": "",
  "uncompressed_size": 31833930,
  "pdg_dir_name": "\u2500\u00ba\u2563\u03c6\u2561\u2500\u2554\u00b7\u2565\u0393\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209868",
  "pdg_main_pages_found": 69,
  "pdg_main_pages_max": 69,
  "total_pages": 78,
  "total_pixels": 305789094,
  "pdf_generation_missing_pages": false
}